

**KADIN VE ÇEVRE: KUZHEY KIBRIS'TA SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMAYA
DOĞRU**

PROJE NO: MEKB-08-03

**DOĞU AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ-KADIN ARAŞTIRMALARI VE EĞİTİMİ
MERKEZİ
(DAÜ-KAEM)**

SONUÇ RAPORU

**CENTER FOR WOMEN'S STUDIES
EASTERN MEDITERRANEAN UNIVERSITY
KADIN ARAŞTIRMALARI VE EĞİTİM MERKEZİ
DOĞU AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ**

Gazimağusa
7 Temmuz 2010

Proje Ekibi:

Proje yürütücüsü:

Doç. Dr. Fatma Güven Lisaniler (DA, İşletme ve Ekonomi Fakültesi đretim yesi)

Proje araştırmacıları:

Yrd. Doç. Dr. Hanife Aliefendiođlu (DA, İletişim Fakültesi đretim yesi)

Yrd. Doç. Dr. Pembe Behçetoğulları (DA, İletişim Fakültesi đretim yesi)

Yrd. Doç. Dr. Nurten Kara (DA, İletişim Fakültesi đretim yesi)

Proje asistanları:

İrem Bailie (DA, İletişim Fakültesi Doktora đrencisi)

Alheri Bawa Magaji (DA, İşletme ve Ekonomi Fakültesi, İşletme Bölümü, Yüksek Lisans
mezunu, MA)

řerife zbiler (DA, Fen ve Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, Geliřim Psikolojisi
Yüksek Lisans đrencisi)

İÇERİK

	Sayfa
Proje Ekibi	2
Şekiller ve Tablolar	4
1. Giriş	5
1.1. Proje Özeti	5
1.2. Yöntem	5
1.3. Projenin Kapsamı	6
1.4. Projenin Nihai Amacı	7
2. Teorik Çerçeve	8
2.1. Sürdürülebilir Kalkınma: Çevre ve Toplumsal Cinsiyet Odaklı Yaklaşım	8
2.2. Kadın Odaklı Sürdürülebilir Ekonomik ve Çevresel Kalkınma Çalışmalarına Örnekler	11
2.2.1. Dünya'dan Kadın Odaklı Sürdürülebilir Ekonomik ve Çevresel Kalkınma Çalışmalarına Örnekler	11
2.2.2. Türkiye'den Kadın Odaklı Sürdürülebilir Ekonomik ve Çevresel Kalkınma Çalışmalarına Örnekler	11
2.2.3. Kuzey Kıbrıs'tan Kadın Odaklı Sürdürülebilir Ekonomik ve Çevresel Kalkınma Çalışmalarına Örnekler	12
3. Masa Başlı Çalışma ve Alan Araştırması Sonuçları	13
3.1. Proje Kapsamındaki Bölge Nüfusunun Demografik, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Özellikleri	14
3.1.1. Bölge Nüfusunun Köylere, Cinsiyete ve Yaşa Göre Dağılımı	14
3.1.2. Bölge Nüfusunun Eğitim Düzeyi	16
3.1.3. Bölge Nüfusunun İşgücüne Katılımı	17
3.1.4. Kadın İstihdamının Niteliği: Ekonomik Faaliyet Alanı, İşteki Durum ve Yapılan İş	19
3.1.5. Evlilik Yaşı ve Doğurganlık Durumu	22
3.2. Alan Araştırması Bulguları	23
3.2.1. Araştırmamıza Katılan Kadınların Profili	23
3.2.2. Bölgede Yetiştirilen ve Doğada Yaban Olarak Bulunan Varlıklar	25
3.2.3. Bölge Kadınının Günlük Döngüsü İçinde Yapageldiği Pazarlanabilir Ürünler ve Kadın Emeğinin Algılanma Biçimi	27
3.2.4. Bölge Kadınının Kadın Erkek Eşitliği Algısı	29
3.2.5. Bölge Kadınlarının Çevre Bilinci, Algısı	31
3.2.6. Bölge Kadınları Arasında İşbirliği ve İlişki Ağının Analizi	32
4. Sonuç Yerine	33
4.1. Karpaz Bölgesi Kadınının İşgücüne Düşük Katılımının Nedenleri	34
4.1.1. Bölgenin Özelliklerinden Kaynaklanan Nedenler	34
4.1.2. Geleneksel Kadın-Erkek Algı ve Rollerinden Kaynaklanan Nedenler	34
4.2. Kadın Emeğinin Değersizliği/Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Algısından Kaynaklanan Nedenler	35
5. Projenin İkinci ve Üçüncü Aşamaları için Öngörüler	36
Kaynakça	38
Ek 1	43
Ek 2	47

ŞEKİLLER VE TABLOLAR

Şekiller

Şekil 1: Karpaz Yarımadası	8
Şekil 2: Yaş Gruplarına Göre İşgücüne Katılım Oranları	18
Şekil 3: Cinsiyete ve Yaş Gruplarına Göre İşgücüne Katılım	18
Şekil 4: Cinsiyete Göre İşgücü Dışında Kalma Sebepleri	19

Tablolar

Tablo 1: İskele İlçesinin bucak ve köylere göre dağılımı, 2006	15
Tablo 2: Yaş grupları ve cinsiyete göre okur yazar olmayanların oranı, 2006	16
Tablo 3: Cinsiyete göre en son bitirilen eğitim düzeyi (%), 2006	16
Tablo 4: İskele İlçesi'nde ikamet edenlerin yaş gruplarına göre eğitim düzeyleri, 2006	17
Tablo 5: İstihdamın Cinsiyet ve Faaliyet alanına göre dağılımı, 2006	20
Tablo 6: İşteki Durumun Cinsiyet ve İlçelere Göre Dağılımı, 2006	20
Tablo 7: İlçe sınırları içerisinde istihdam olanağı bulanların toplam istihdama oranı, 2006	21
Tablo 8: Yapılan işin toplam çalışan kadın nüfusu içindeki payına göre % dağılımı, 2006	22
Tablo 9: 15 yaş ve üstü <u>kadın</u> nüfusun medeni durumu, doğurganlık durumu ve ortalama çocuk sayısının yaş gruplarına göre dağılımı, 2006	23
Tablo 10: Görüşmelerin Bucak ve Köylere göre Dağılımı	24
Tablo 11: Görüşme Yapılan Kadınların Yaşları	24
Tablo 12: Görüşme Yapılan Kadınların yaş ve eğitim düzeylerine göre dağılımı	24
Tablo 13: Bölgede yaygın olarak yetişen yaban bitkilerin dökümü	26
Tablo 14: Bölgede yetiştirilen ürünlerin dökümü	26
Tablo 15: Bölge Kadınının günlük döngüleri içinde yapageldikleri pazarlanabilir nitelikteki ürünlerin dökümü	28
Tablo 16: Ev eksenindeki ödeneksiz işlerin aile bireylerine göre dağılımı hakkında kadınların cevaplarının köylere göre dökümü	30
Tablo 17: Eko-turizmi duydunuz mu sorusuna verilen cevapların dökümü	31
Tablo 18: Çevreyi korumak'tan ne anlıyorsunuz?	32
Tablo 19: Doğaya ve çevreye en çok zarar veren şeyler nelerdir?	32
Tablo 20: Kuzey Kıbrıs Geneli'nde cinsiyet ve yaş gruplarına göre eğitim düzeyi	47
Tablo 21: 15 yaş ve üstü nüfusun medeni durumunun yaş gruplarına göre oranı	48

Kadın Ve Çevre: Kuzey Kıbrıs'ta Sürdürülebilir Kalkınmaya Doğru Proje Sonuç Raporu

1. Giriş

Doğu Akdeniz Üniversitesi – Kadın Araştırmaları ve Eğitimi Merkezi (DAÜ-KAEM) tarafından planlanan '**Kadın ve Çevre: Kuzey Kıbrıs'ta Sürdürülebilir Kalkınmaya Doğru**' adlı projenin ilk aşaması gerekli bürokratik sürecin tamamlanmasını takiben fiilen 10.12.2009 tarihinde başlamış ve 16.6.2010 tarihinde tamamlanmıştır.

Proje üç yıllık ve üç aşamalı olarak planlanmış, nihai olarak Karpaz Yarımadası'nda çevreye duyarlı, kadınlar tarafından yönetilecek bir üretim kooperatifi kurulmasını hedefleyen bir projedir. Bu rapor bu projenin ilk aşamasının bulgularını özetlemekte ve tartışmaktadır. Bu projenin ilk aşamasından elde edilen bilgiler, ikinci aşama olan eğitim aşamasının (kadınların kooperatif kurma ve yönetme becerilerinin, çevre ve toplumsal cinsiyet eşitliği algı ve farkındalıklarının yükseltilmesi eğitimleri) ve üçüncü aşama olan kooperatif kurma aşamasının hayata geçirilebilmesi için gerekli bilgi birikimini, ilişki ve örgütlenme ağını sağlayacaktır.

1.1. Proje Özeti

Sürdürülebilir kalkınma, çevre ve doğal kaynakların korunması konuları ile sosyo-ekonomik eşitsizliğin azaltılması konularının yakından bağlantılı olduğu bilinmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitliği yukarıda sözü edilen sorunlarda bağlayıcı bir bileşken olarak biliniyorsa da genelde göz ardı edilmektedir. Araştırma, sürdürülebilir kalkınmanın anahtarları olarak da adlandırabileceğimiz toplumsal cinsiyet eşitliği ve çevre odaklı bir yaklaşımla hazırlanmıştır. Doğal kaynakların ürüne dönüştürülerek gelir getirici bir nitelik kazanması, kadının geleneksel ev eksenli faaliyetlerinin gelir getirici faaliyetlere dönüşmesini sağlayacaktır. Kadınların güçlenmesi ise gelir getirici faaliyetlerinin kaynağı olan doğayı korumasını ve geliştirmesini beraberinde getirecektir. Güçlenen ve çevre bilinci gelişen kadının bu gelişmeler sonucunda genelde bölge, özelde çevre ile ilgili konularda kısa vadede söz söyler ve inisiyatif alır hale gelmesi uzun vadede ise karar alma süreçlerinde yer alması beklenmektedir. Bir başka deyişle, bu proje sadece kadının güçlendirilmesini hedeflemekle kalmayıp aynı zamanda kadının güçlendirilmesini kadınların tanıdığı doğal kaynak ve varlıkların dönüştürülmesi ve dolayısıyla korunup geliştirilmesi yoluyla sağlamayı öngörerek çevre duyarlılığının/farkındalığının artmasına da katkı koymayı, ayrıca bu yolla bölgesel kalkınmanın sürdürülebilirliğine ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına katkıda bulunmayı hedeflemektedir.

1.2. Yöntem

Bölgedeki gelir yaratma potansiyeline sahip doğal varlık ve faaliyetlerin haritalandırılması ve bölgede üretilen mal ve hizmete olan talebin araştırılması aşamasında bölgede yaşayan ve **kartopu yöntemiyle** ulaşılan kadınlara anket uygulayarak ve bölgede faaliyet gösteren dernek yöneticisi/aktif üyeleri ile **yüzyüze görüşme tekniği** kullanılarak derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmelerde bölge kadınının;

- var olan ve potansiyel becerileri,
- çevre bilinci ve toplumsal cinsiyet eşitliği algısı,
- özel ve kamusal alandaki konumu
- demografik, sosyal, ekonomik ve kültürel profili, yani bütünlüklü bir resminin çıkarılması hedeflenmiştir.

➤ **Araştırmada kullanılan anket formları**

Çalışmada kullanılan anket formları projenin bu aşamasının amaçlarına yönelik olarak, Karpaz'da yaşayan kadınların ekonomik, sosyal ve kültürel profilini, var olan ve potansiyel becerilerini, çevre bilinci ve kadın-erkek eşitliği algısını tespit etmeye yöneliktir. Soru kağıdı dört bölümde yer alan, açık ve kapalı uçlu sorulardan oluşmaktadır.

Soru kağıdı görüşülen kadınların;

Birinci bölüm : Kişisel ve demografik bilgilerini,

İkinci bölüm : Kadınların günlük rutinini, sosyal, kültürel ve ekonomik profilini, var olan ve potansiyel becerilerini,

Üçüncü Bölüm : Çevre algısını, yaşanan köyün katılımcının bakış açısından özelliklerini (ekonomik, sosyal, kültürel) ve sorunlarını,

Dördüncü Bölüm : Toplumsal cinsiyet eşitliği algısını anlamaya yönelik sorunlardan oluşmaktadır.

Birinci bölümün dışında kalan bölümlerde kapalı uçlu soru gruplarının yer aldığı klasik anket formatının yanı sıra yüzyüze derinlemesine görüşmeyi araştırmanın odağında tutmayı hedefleyen yönlendirici açık uçlu sorular da kullanılmıştır (bkz.Ek 1).

1.3. Projenin Kapsamı

Proje “uzak Karpaz köyleri”nde yaşayan kadınları kapsamaktadır. Uzak Karpaz köyleri tanımlaması İskele İlçesi, Mehmetçik bucağına bağlı 8 ve Yeni Erenköy Bucağına bağlı 16 olmak üzere toplam 24 köyü kapsamaktadır. Proje için uzak Karpaz köylerinin seçilmesinin başlıca nedenleri özetle;

- bölgede yaşayan kadınların çifte dışlanmışlığa uğraması. Bölge kadınının bölgenin dışlanmışlığına ek olarak cinsiyet ayrımcılığı nedeniyle özel ve kamusal alandaki konumunun diğer bölgelere oranla daha sorunlu olması,
- toplumsal hizmetlere (eğitim ve sağlık gibi) ulaşımının daha sınırlı olması,
- toplumsal ve ekonomik hayata, yerel ve merkezi karar alma mekanizmalarında diğer bölgelere oranla daha sınırlı yer alması.
- Karpaz bölgesinin doğal ürün ve varlıklar bakımından göreceli olarak daha zengin olması ve bu zenginliğin henüz korunuyor olması ve
- Karpaz bölgesinin Kuzey Kıbrıs'ta sosyo-ekonomik açıdan en az gelişmiş bölge olması şeklinde ifade edilebilir

Şekil 1'de anket uygulanan köyler yer almaktadır. Proje kapsamına hem şehre (Gazimağusa'ya) yakın hem de şehre uzak bölgeler¹ dahil edilmiştir. Şehre yakın bölgelerin projeye dahil edilmesi Proje'nin ikinci ve üçüncü aşamalarının hayata geçirilebilmesi açısından önem arz etmektedir. Şehre uzak bölgelerin dahil edilmesi ise her üç aşamanın, yani projenin genel amacının temelini oluşturmaktadır: Kadının özel ve kamusal alandaki konumunun yükseltilmesini hedefleyen ve bunu bölgenin zenginliğini kullanarak yapmayı amaçlayan bir proje olarak kadın-erkek eşitsizliğinin en sorunlu olduğu ve göreceli olarak çevre *tahrifati en az olan* bölgelerden biri olması bakımından.

Şekil 1: Karpaz Yarımadası

1.4. Projenin Nihai Amacı

Projenin bu aşamasının öngörülen ana amaçları şöyle özetlenebilir:

- Bölge kadınının demografik, ekonomik, sosyal ve kültürel profilinin çıkarılması,
- Bölge kadınının günlük yaşam döngüsü içerisinde yapageldiği pazarlanabilir potansiyeli olan ürün ve hizmetlerin tespiti,
- Pazarlanabilir ürün ve hizmete dönüştürülebilir potansiyel doğal varlıkların tespiti,
- Proje yürütücülerinin bölge kadını, yerel yöneticiler ve bölgede faaliyet gösteren diğer derneklerle ilişki ağının oluşturulması,
- Bölge kadınları arasında işbirliği ve ilişki ağının geliştirilmesi
- Bölge kadınının çevre algısının tespiti
- Bölge kadınının toplumsal cinsiyet eşitliği algısının tespiti

¹ “Şehre yakın” ifadesi merkeze (Gazimağusa'ya) yakın olan daha çok şehirleşmiş olan bölgeleri anlatmak için kullanılmaktadır. “Şehre uzak” ifadesi ise merkeze daha uzak olan daha az şehirleşmiş, Ziyamet köyü ve sonrasını anlatmak için kullanılmaktadır. Ayrım konusunda daha fazla bilgi için Bkz: Fehiman Eminer, Karpaz'ı Anlamak, Kıbrıs Yazıları, Sayı 3/Yaz-Güz 2006, sayfa.87-92

2. Teorik Çerçeve

2.1. Sürdürülebilir Kalkınma: Çevre ve Toplumsal Cinsiyet Odaklı Yaklaşım

➤ Kadın Odaklı Kalkınma

Modernleşmenin kadınlara her alanda bir statü yükselmesi sağlamaması, kırsal alanda yapılan kalkınma projelerinin, kadınların da dahil edilecek biçimde örgütlenmesini veya hedef kitle olarak sadece kadınlara yönelmesini gerektirmiştir. Toplumsal cinsiyet boyutu olmayan projelerin kadınlar açısından eve kapatılmak ve iş yükünün daha da artması gibi olumsuz sonuçlar doğurduğu gözlemlenmiştir.

Kadınların kalkınma sürecindeki dezavantajlı konumlarını 1970 yılında ilk kez Boserup dile getirmiştir. Bu konu 1975'lerden sonra politika ve planlarda sistematik bir biçimde yer almaya başlamıştır. Kalkınma ve her alanda kadın sorunu ise 1980'lerden itibaren her yönüyle tartışılmaya açılmış ve sorgulanmıştır (Ertürk 1994:261).

Kalkınma projeleri, kadınları hedef kitle olarak görmemiş, emek yoğun işlere hapsedmiş, gelir getirici faaliyetlerden uzaklaştırmış, çalışma saatlerini artırarak kadınların gelir üzerinde kontrolünü kaybetmesine neden olmuştur (Bunster and Chaney 1985: 2; Ertürk 1996: 343). Yeni yöntemleri öğrenme ve kullanma, karar verme ve resmi kurumlarla ilişki (kredi², teknik yardım vb.) hane reisi erkeğin yetkilerini genişleterek kadını bu ilişkilerin dışında tutmuştur (Ertürk 1996: 344; Martelo 1996).

Kadınların sadece kadın oldukları için en kötü işleri en ucuza yaptıklarını, her alanda erkeklerin denetiminde olmuşlar, çeşitli kalkınma projeleri toplumsal cinsiyet eşitliği olgusu gözönüne alınmadan hazırlanıp uygulandığı için kadınların varolan iş yükünü daha fazla artırmaktan başka bir işe yaramamış, kadınların yaşam koşullarını iyileştirmekten uzak olmuştur (Beneria 1982, Kandiyoti 1984, Rogers, 1980; Sirman 1990:25).

Kadını kalkınmanın öznesi değil, nesnesi olarak ele alan geleneksel anlayış, kalkınma projeleri sonuçlandığında kadınların da bu sonuçlardan yararlanacağını öngörmüştü. Kadın hareketinin kazanımlarından biri de kadının bağımlılığına dayalı bu anlayışı değiştirmeye zorlamış olmasıdır. Hükümetler ve uluslararası kuruluşlar 1970'li yıllardan beri süren bu geleneksel yaklaşımı gözden geçirmiş, kadını da kalkınma projelerinin bir öznesi olarak görmek durumunda kalmışlardır (Aziz 1997:15).

Sürdürülebilir kalkınma anlayışı her iki cinsiyetin de sürece eşit katılımını öngörür. Böylece kadınlar geleneksel dayanışma ve mücadele biçimlerini yitirirken, modern kurumlar içindeki ekonomiye yaptıkları katkıya paralel bir güç ve değer kazanmaksızın kalkınmanın görünmeyen, doğal bir kaynağı haline gelirler (Aziz 1997:15).

² Yasalar bunu öngörmese de uygulama bu yöndedir. Tohum ve gübre için kısa süreli hayvancılık ve girişimcilik için uzun süreli krediye kadınlar ulaşmaz. FAO'nun 5 Afrika ülkesinde yaptığı bir araştırmaya göre kadınlar toplam krediyi ancak %10'unu alabilmektedirler. Bunun nedeni kadınların bilgiye ulaşamamaları olduğu kadar ödeme garantisi verememeleridir.

Toplumsal cinsiyetin ana akım haline getirilmesi evrensel olarak kabul edilmiş bir toplumsal cinsiyet eşitliği sağlama stratejisidir. Burada anılan ana akım haline getirme, nihai bir hedeften çok bir araçtır ve toplumsal cinsiyet perspektifinin politika geliştirme, karar alma, araştırma, savunma, diyalog, yasa yapma, kaynak ayırma (gender budgeting) planlama, uygulama ve izleme gibi tüm eylemlerde merkezi bir yer almasını ister.

1987'de Dünya, Çevre ve Kalkınma Komisyonu ya da daha yaygın olarak bilinen Brundtlan Komisyonu³ tarafından hazırlanan ve yayınlanan raporla gündeme gelen "sürdürülebilir kalkınma için çevre ve toplumsal cinsiyet odaklı yaklaşım" kavramı, "insan ile doğa arasında denge kurarak doğal kaynakları tüketmeden, gelecek nesillerin ihtiyaçlarının karşılanmasına imkan verecek şekilde bugünün ve geleceğin yaşamını ve kalkınmasını programlama" olarak ifade edilebilir (Yapıcı, s. 224). Bu kavram değişen global ekonomik yapı ile orantılı olarak gittikçe önem kazanmış ve 1992'deki Dünya Zirvesi'nin ana gündemini oluşturmuştur. 1992'de Rio de Janeiro'da yapılan Dünya Zirvesi'nin belki de en önemli iki sonucu olarak, sürdürülebilir kalkınma kavramının önemini ve gerekliliğini vurgulayan küresel boyuttaki sürdürülebilir eylem planı Gündem 21 ve WEDO⁴ (The Women's Environment and Development Organization) kuruluşu görülebilir. Rio Dünya Zirvesi'ndeki kararların uygulanmasının gerçekleştirilmesi ve yaygınlaştırılmasının gerekliliği 2002'de Johannesburg'daki WSSD- Sürdürülebilir Kalkınma Dünya Zirvesi'nin⁵ (World Summit on Sustainable Development) de odağında yer almıştır.

Bu kavramın ortaya çıkış sebebi, dünyada özellikle nüfus artışı ve dolayısıyla yoksulluğun ve doğal kaynaklara olan ihtiyacın artması olarak özetlenebilir. Bu gibi faktörler beraberinde ilginin doğaya ve kırsala yönelmesini getirmiştir. Halbuki Yapıcı'nın (s. 224) da belirttiği gibi sürdürülebilir kalkınma sadece 'ekolojik' ve 'ekonomik' değil aynı zamanda 'sosyal', 'kültürel' ve 'mekansal' boyutları da olan bir kavramdır. Kanımızca bu kavram genelde çevre ve ekonomi bağlamında ele alınmış; kadın-erkek eşitliğinin kalkınmanın sürdürülebilirliğine etkisi göz ardı edilmiştir. Kantar ve Budak (2001)'in da belirttiği gibi;

Özellikle, yeryüzünde yapılan işlerin 2/3 ile 3/4 arasındaki bölümün kadınlar tarafından yapıldığı; dünyadaki toplam gıda üretiminin %45'inin kadınlar tarafından gerçekleştirildiği ve sadece Afrika'da tarımsal üretimin %75'inin kadınlar tarafından (Bora, 1997) yapıldığı dikkate alınır, kırsal kadınların bu projelerde ana hedef olarak ele alınmalarının önemli bir eksiklik olduğu daha açık bir şekilde görülebilir (s. 105).

Çevre ve kalkınma politikaları ele alınırken başta göz ardı edilen toplumsal cinsiyet eşitliği ilkesi, değişen ekonomik yapı nedeniyle kadının da kalkınma sürecine katılımının gerekliliği ve bu yolla yerel ekonomilerin canlandırılabilmesi düşüncesiyle, gelişmiş ülkelerde uygulanmaya başlanmıştır. Örnek'in (2007) de belirttiği gibi bu ilke "her türlü alanda eşitliği desteklerken kadınların karar alma süreçlerine katılımına ve her türlü plan ve projeden eşit yarar sağlamalarına yardımcı olmak için plan ve projelerin bu ilke göz önüne alınarak tasarlanmasını, izlenmesini ve özellikle spesifik önlemlerin değerlendirilmesini gerektirmektedir" (s.14). Dünyada

³ Bu isim, komisyona başkanlık etmiş olan Norveç eski Başbakanı Gro Harlem Brundtland'tan esinlenerek kullanılmaya başlanmıştır.

⁴ WEDO ile ilgili bilgi www.wedo.org sitesinden bulunabilir.

⁵ Zirve ile ilgili bilgilere www.johannesburgsummit.org den ulaşılabilir.

çevre sorunlarına ve ihtiyaçlarına kadın odaklı yaklaşımın kalkınmanın sürdürülebilirliğine olan katkısı değişik çalışmalarda irdelenmiştir (Braidotti et al. 1994; Momsen, 2004; Rocheleau et al., 1996; Sachs, 1997; Shiva, 1989). Bu çalışmaların da ortaya koyduğu ortak görüşe göre; toplumsal cinsiyet odaklı yaklaşımın benimsenmesi, yani kadınlara kalkınma sürecinde eşit fırsatlar yaratılması ve aktif rol oynamalarına olanak sağlanması,

- Çevre bilincinin yaygınlaşması
- Beşeri sermayenin artması
- Kadının gelişiminin güçlenmesi
- Bölgesel ekonominin canlanması
- Ekonomik ve çevresel sürdürülebilirliğin sağlanması **açılardan önemlidir.**

2.2. Kadın Odaklı Sürdürülebilir Ekonomik ve Çevresel Kalkınma Çalışmalarına Örnekler

2.2.1. Dünya'dan Kadın Odaklı Sürdürülebilir Ekonomik ve Çevresel Kalkınma Çalışmalarına Örnekler

Kadın odaklı sürdürülebilir ekonomik ve çevresel kalkınma çalışmaları genelde doğayı ve doğal kaynakları işleyerek ve/veya koruyarak hem kadının güçlenmesine hem de yöresel kalkınmanın sağlanmasına yöneliktir. Değişik ülkelerde kurulan kadın kooperatifleri bir yandan çevre bilincinin yaygınlaştırılması, doğa ve doğal kaynakların korunması için çalışırken, bir yandan da bu yolla yöre kadınına hem ekonomik özgürlük sağlamak hem de bölgenin kalkınmasına yardımcı olmaktadır. Bu amaçla dünyanın çeşitli bölgelerinde kadınlar tarafından kurulan kooperatif ve kuruluşlardan bazıları şöyledir:

- Tibet: Women's Alliance of Ladakh
- Yunanistan: The Women's Co-operatives of Petra (of Lesbos), Agiasos (of Lesbos), Asomatos (of Lesbos), Molivas (of Lesbos), Polinchitos (of Lesbos)
- Kore: WomenLink Green Consumers' Cooperatives
- Fas: Ain Bechar Women's Cooperative (Taza), Taferdoust Women's Cooperative (Marrakech), and Ouanskra Women's Cooperative (Marrakech), the 'Amal' Argan Oil Cooperative (Tamanar).
- Hindistan: The Mararikulam Experiment: Women-Owned Cooperatives (Kerala), SEWA (the Self-Employed Women's Association)
- Nepal: The Saraswoti Durga Women's Multipurpose Co-operative
- Peru: Organization of Mothers Craft Cooperative

2.2.2. Türkiye'den Kadın Odaklı Sürdürülebilir Ekonomik ve Çevresel Kalkınma Çalışmalarına Örnekler

Türkiye'de kırsal alan kadınının kalkındırılması, fırsat eşitliği yaratılması ve bu sayede ekonomik kalkınmanın sürdürülebilir olması yönünde birçok proje ve çalışma bulunmaktadır. Bunlar toplumsal cinsiyet odaklı ve kadın girişimcilik projeleri olarak gruplandırılabilir.

Örneğin:

- Kibele Kooperatifi (2004)

- Hanımeller Kooperatifi (2004)
- GAP Kadın Girişimciliği Projesi (2005)
- Su Damlası Projesi (2006)

Bu projelerin amacı kadınların sosyo-ekonomik durumlarının güçlendirilmesi ve kendi işyerlerini kurmalarını desteklemek olarak özetlenebilir. Bu projelerde bölge kadınlarının üretebilecekleri ürünlerin pazarlanabilmesi için gerekli alt yapının oluşturulması ve toplumsal cinsiyet eşitliği konulu eğitim verilmesi planlanmıştır ancak çevre odaklı değildirler.

Toplumsal cinsiyet bakış açısının baz alındığı doğal kaynakların sürdürülebilir geçim kaynağı olarak kullanımı yoluyla bölgesel gelir kaynağı yaratılması projeleri girişimcilik projelerine kıyasla daha az olmakla birlikte önemli örnekler içermektedir. Örneğin Tunceli’de Ulaşılabilir Yaşam Derneği tarafından 2007 yılında başlatılan ‘Tunceli Sarmısağı (Allium Tuncelianum) ve Tıbbi Aromatik Bitkilerin Yetiştirme Tekniklerinin Geliştirilmesi ve Ürün Deseninin Çeşitlendirilmesi Projesi’ güzel bir örnek teşkil etmektedir. Bu projenin hedef kitlesi 40’ı aşkın kadın üretici olarak belirlenmiştir. Projenin hedefleri kadınların üretime katılarak toplumdaki rollerinin güçlenmesi, yerel biyolojik çeşitliliğin korunması/tanıtılması ve doğal kaynakların sürdürülebilirliği konusunda farkındalık yaratılması olarak özetlenebilir.

Türkiye’de kadın, çevre koruma ve sürdürülebilir kalkınma ilkelerini bir arada barındıran kadın odaklı sürdürülebilir kalkınma çalışmalarına güzel bir örnek de Karaburun Kadınları Agro Turizm Kooperatifi’dir (2003). Bölgede inceleme yapan Altan’ın (2006) hazırladığı raporda belirttiği gibi bu proje Türk ve Yunan kadınlarının oluşturduğu (Winpeace) Barış Platformu’nun dıştan destekli bir ürünü ve aynı zamanda Karpaz’da hayata geçirilmesi düşünülen ev pansiyonculuğunun öncül örneklerinden biridir.

2.2.3. Kuzey Kıbrıs’ta Kadın Odaklı Sürdürülebilir Ekonomik ve Çevresel Kalkınma Çalışmalarına Örnekler

Karpaz’da kalkınmaya yönelik çalışmalar:

Kuzey Kıbrıs’ta sürdürülebilir kalkınma çalışmaları son yıllarda doğal kaynaklarda yaşanan sıkıntılar ve nüfus artışı yüzünden önem kazanmaya başlamıştır. Hem çevreyi korumak hem de turizmi canlandırmak hedefinden hareketle eko-turizm çalışmaları başlatılmıştır. Buna en güzel örnek Büyükonuk Eko Köy Projesi’dir. Bu projeye ilaveten çevreyi korumaya, ekonomik kalkınmaya destek vermeye ve Kıbrıs kültürünü yaşatmaya odaklı olarak hayata geçirilmiş farklı projeler de bulunmaktadır:

- Karpaz Köy Kadın Kursları Agro Turizm El Sanatları Satış Merkezi (Çayırova): Kadınların yaptıkları el işlerinin satışını hedefleyen kar amaçlı bir özel işletmedir,
- Akova Kadınlar Derneği’nin Zeytin Ağaçlarının Korunması Projesi,
- Akova Kadınlar Derneği’nin Geleneksel Reçel Yapımı projesi: Yerel üretimi arttırmayı hedefleyen bir projedir.
- Dipkarpaz Köy Pansiyonculuğu Projesi: KKTC Ekonomi ve Turizm Bakanlığı tarafından, 2002 yılında Dipkarpaz Köyü’nde hayata geçirilmeye başlamıştır. Kıbrıs mimari özelliklerini taşıyan taş evlerin restore edilmesi sonucunda ortaya çıkan, Karpaz Arch Houses ilk örnektir. Ancak 2009 yılına kadar Karpaz Arch House ilk ve tek olmaya

devam etmiştir. 2009 yılında Kuzey Kıbrıs Kalkınma Bankası tarafından sağlanan düşük faizli kredilerle bu işletmeye 6 yeni özel işletme katılmıştır. Bu işletmelerden bir tanesi kadın bir girişimci tarafından Mehmetcik köyünde hayata geçirilmiştir. Başlangıçta agro tatil evleri olarak projelendirilen işletmeler daha sonra pansiyon olarak tamamlanmış, 3 tanesi 2009'da faaliyete başlamıştır.

Yukarıda belirtilen örneklerden de anlaşılacağı gibi, yapılan sınırlı sayıdaki çalışmalar bu projenin öngördüğü gibi çevrenin korunması ve geliştirilmesini ve kalkınmanın sürdürülebilir kılınmasını kadın odaklı bir yaklaşımla ele almamaktadırlar. Halbuki, ülkemizde kırsal alan üretiminin ve tarımın geliştirilmesi projelerinin hedefine ulaşması ve sürdürülebilir olması ancak ülke nüfusunun yarısını oluşturan kadınların bu sürece dahil edilmeleri ile mümkündür. Ayrıca sürdürülebilir kalkınmanın bir diğer unsuru olan elde edilen faydanın bölgeler ve gruplar (etnik gruplar, kadın ve erkekler) arası eşit paylaşımı da eşit katılımı gerektirmektedir. Özetle, Kuzey Kıbrıs'ın kalkınmasında ve gelişmesinde çok önemli rol oynayacağı varsayılan bu gibi araştırmaların eksikliği bu projenin gerekliliğini, önemini ve öncü olarak oynayacağı rolü ortaya koymaktadır. Bu açıdan bu proje bir ilki hedeflemektedir.

3. Masa Başı Çalışma ve Alan Araştırması Sonuçları

Yapılan masa başı araştırma sonucunda Karpaz Bölgesi'nin özelliklerine, sorunlarına yönelik herhangi bir resmi çalışmaya ulaşılamamıştır. Bölgede faaliyet gösteren sınırlı sayıdaki sivil toplum örgütünün gerçekleştirdiği çalışmalardan edinilen bilgiler bu bölgenin ve bölge insanının Kuzey Kıbrıs'ın genel ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmesinin gerisinde kaldığına işaret etmektedir. Ayrıca bu bilgiler Karpaz'ın sahip olduğu ekonomik, sosyal ve kültürel zenginliğine ve bu zenginliğin şu anki atıl durumuna da dikkat çekilmektedir. Bu dökümanlarda bölgenin Kuzey Kıbrıs genelinin gerisinde kalmasına gösterilen nedenler arasında öne çıkanlar aşağıdaki gibidir.

- Bölgenin sosyal, kültürel ve ekonomik profili konusunda kapsamlı bir çalışmanın olmaması,
- Karpaz'ın geliştirilmesine yönelik bir devlet politikasının olmayışı,
- Susuzluk ve kuraklık,
- Çevre koruma politikalarının yetersizliği ve uygulanma ve denetim zaafı,
- Çevresel ve tarımsal anlamda yetersiz finansal yardım,
- Eğitim düzeyinin düşük olması,
- Kente göç nedeniyle genç nüfustaki düşüş ve nüfusun yaşlanması,
- İş ve istihdam olanaklarının sınırlı olması,
- Kadınların iş gücüne katılımlarının düşük olması gibi etkenler ön plana çıkmaktadır.

Bu bölgeye yakın zamana kadar duyulan ilgi azlığı akademik ortamda da gözlenmektedir. Literatür taramasının sonuçlarından (Bkz. Ek 2) da görülebileceği gibi Kuzey Kıbrıs'ta sürdürülebilir kalkınma, kadın ve çevre ilişkisini bir bütün halinde ele alan herhangi bir akademik çalışma, araştırma ya da proje bulunmamaktadır. Bu tespit bölgeye yönelik projeler için de geçerlidir. Yabancı kaynaklı finansal yardım yolu ile çevre bilincinin ve sürdürülebilirliğinin sağlanması yoluna gidilmektedir fakat finanse edilen projelerin doğrudan kadın odaklı olmadığı dikkati çekmektedir. Örneğin, UNDP/UNOPS'un iki toplumlu kalkınma

programı Kıbrıs Çevre Rehberi'ne (2005) bakıldığında rehberde bulunan 68 çevre ile ilgili projeden hiçbirinin kadın/toplumsal cinsiyet odaklı olmadığı görülebilir.

3.1. Proje Kapsamındaki Bölge Nüfusunun Demografik Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Özellikleri

Bölgenin demografik, ekonomik, sosyal ve kültürel profili için 2006 nüfus sayımı verileri kullanılmıştır. Verilere Devlet Planlama Örgütü'nün internet sayfasından ulaşılmıştır. Ancak yaş ve cinsiyet dağılımı dışındaki verilerin Bucaklara göre ayrıştırılmış olarak sunulmamış olması nedeniyle çalışma kapsamındaki 24 köyün demografik, sosyal ve ekonomik özelliklerinin tespitinde İskele İlçesine ait toplam veriler kullanılmıştır. Bu köyler İskele İlçesi nüfusunun %63'ü gibi yüksek bir oranı oluşturduğundan İskele ilçesinin toplam verilerinin kullanılmasında bir sakınca görülmemiştir. Kullanılan veriler, işgücü durumu, ekonomik faaliyet alanları, yapılan iş, işyerinin bulunduğu ilçe, eğitim durumu, işgücünde olmama sebepleri, medeni durum, doğurganlık yaşı ve ortalama çocuk sayısıdır.

3.1.1. Nüfusun Köylere, Cinsiyete ve Yaşa göre Dağılım

İskele ilçesinde 21099 kişi yaşamaktadır (bu toplam nüfusun %8.2'ini oluşturmaktadır). Bunların 10896'u erkek (%52) ve 10203'ü (%48) kadındır. Proje kapsamındaki 24 köyün (Mehmetcik ve Yeni Erenköy dahil) toplam nüfusu ise 13297 kişidir ve İskele ilçesi toplam nüfusunun %63'ünü Kuzey Kıbrıs toplam nüfusunun ise yaklaşık %5'ini oluşturmaktadır (bunların %49'u kadındır).

Nüfusun yaş dağılımına bakıldığında, bölgede yaşayan her 100 kişiden 26'sı 15 yaşın altındadır. Genç nüfus (16-24 yaş aralığı) toplam nüfusun %19'unu oluşturmaktadır. Nüfusun %14'ü 60 yaşın üzerindedir. 25-60 yaş aralığındaki nüfus ise %46'sını oluşturmaktadır. Bu bölgenin yaş dağılımı diğer ilçelerle karşılaştırıldığında genç nüfusun (16-24 yaş aralığı) ve 25-60 yaş aralığındaki nüfusun en düşük, 15 yaş altı nüfusun da en yüksek bölge olduğu görülmektedir (bkz. Tablo 1). Bu da bölgeden kente göçün yüksek olduğuna işaret etmektedir. Bölgede faaliyet gösteren sivil toplum örgütlerinin raporları bölgedeki iş, eğitim olanaklarının ve kültürel yaşamın sınırlılığı kente göçü tetikleyen en önemli nedenler arasında göstermektedir.

Tablo 1: İskele İlçesinin bucak ve köylere göre dağılımı, 2006

Bucak ve Köyler	%Dağılım Toplam	% Dağılım Erkek	% Dağılım Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
Kuzey Kıbrıs'da Sürekli İkamet Eden Nüfus Top.	100	54,0	46,0	256644	138568	118076
İskele İlçesinin toplam nüfus içerisindeki payı	8,2	51,6	48,4	21099	10896	10203
Uzak Karpaz (Mehmetcik ve Yeni Erenköy Bucağı) nüfusunun İskele ilçe nüfusu içerisindeki payı	63	51	49	13297	6779	6518
Mehmetcik Bucağı nüfusunun İskele ilçe nüfusu içerisindeki payı	25,7	52,8	47,2	5431	2869	2562
Köylerin Toplam Bucak Nüfüsü içindeki payları						
Büyükkonuk	20,4	50,9	49,1	1109	564	545
Mehmetcik	26,7	51,7	48,3	1452	750	702
Bafra	35,4	66,9	33,1	514	344	170
Balalan	1,8	48,5	51,5	97	47	50
Kumyali	12,3	51,7	48,3	666	344	322
Kilitkaya	3,3	49,2	50,8	177	87	90
Sazlıköy	1,8	47,9	52,1	96	46	50
Yedikonuk	15,8	52,4	47,6	859	450	409
Zeybekköy	3,6	51,6	48,4	31	16	15
Çayırova	7,9	51,4	48,6	430	221	209
Yeni Erenköy nüfusunun İskele ilçe nüfusu içerisindeki payı	37,3	49,7	50,3	7866	3910	3956
.Köylerin Toplam Bucak Nüfüsü içindeki payları						
Yeni Erenköy	20,8	49,8	50,2	1640	816	824
Adaçay	1,1	50,0	50,0	88	44	44
Avtepe	1,9	44,4	55,6	151	67	84
Boltaşlı	3,4	53,8	46,2	266	143	123
Derince	6,7	50,4	49,6	524	264	260
Esenköy	0,7	48,3	51,7	58	28	30
Gelincik	5,8	50,9	49,1	458	233	225
Kaleburnu	4,5	44,7	55,3	351	157	194
Kuruova	1,8	44,1	55,9	145	64	81
Sipahi	8,4	48,9	51,1	659	322	337
Taşlıca	1,3	53,5	46,5	99	53	46
Yeşilköy	9,9	49,7	50,3	777	386	391
Ziyamet	9,1	51,0	49,0	715	365	350
Dipkarpaz	24,6	50	50	1938	968	967

3.1.2. Eğitim Düzeyi

Nüfusun okur yazarlık durumuna bakıldığında, Kuzey Kıbrıs genelinde okur yazar olmayanların oranının %4 olduğu görülür. Bunların %73'ü kadındır. İskele ilçesinde ise okur yazar olmayanların oranı (%8) Kuzey Kıbrıs genelinin iki katıdır ve bunların %79'u kadındır (bkz. Tablo 2). Yaş gruplarına göre bakıldığında genç nüfus dışındaki gruplarda İskele

ilçesinde okur yazar olmayanların oranı Kuzey Kıbrıs genelinin iki katı ya da daha fazladır. Genç nüfusta okur yazar olmayanların oranınının Kuzey Kıbrıs geneliyle örtüşmesi Karpaz bölgesinin okur yazarlık profilinin değişmekte olduğu şeklinde yorumlanabilir. Her yaş grubunda okur yazar olmayan kadın nüfusu erkeklerin ve Kuzey Kıbrıs genelinin üzerindedir.

Tablo 2: Yaş Grupları ve Cinsiyete Göre Okur Yazar Olmayanların Oranı, 2006

Yaş grupları	Kuzey Kıbrıs Geneli		İskele İlçesi	
	Toplam %	Kadın %	Toplam %	Kadın %
6-14	4	51	5	54
15-24	1	52	1	48
25-34	1	66	2	69
35-44	2	78	4	82
45-59	4	80	11	86
60 ve üstü	15	79	30	81

En son bitirilen eğitim düzeyine göre karşılaştırıldığında Kuzey Kıbrıs genelinde ilkokul mezunu nüfus, toplam nüfusun yaklaşık üçte birini oluştururken İskele ilçesindeki nüfusun yarısı ilkokul mezunudur. Üniversite ve üstü eğitim düzeyine sahip nüfus ise Kuzey Kıbrıs genelinin yarısıdır. Her ne kadar bölgede okur yazar olmayan kadın nüfusu daha yüksekse de en son bitirilen eğitim düzeyi itibarıyla kadınlarla erkekler arasında önemli bir fark gözlemlenmemiştir (bkz. Tablo 3).

Tablo 3: Cinsiyete göre en son bitirilen eğitim düzeyi (%), 2006

Eğitim Düzeyi	En son bitirilen eğitim düzeyi					
	Kuzey Kıbrıs Geneli			İskele İlçesi		
	T	E	K	T	E	K
İlkokul	35	38	36	50	50	50
Ortaokul ve dengi okul	14	16	14	18	18	18
Genel Lise	29	30	30	17	17	19
Mesleki veya Teknik Lise	7	8	6	6	7	5
2 veya 3 yıllık Meslek Yüksek Okulu	2	2	2	1	1	1
Üniversite	12	13	11	6	6	6
Master veya Doktora	2	2	2	1	1	1

Tablo 4: İskele İlçesi'nde İkamet Edenlerin Yaş Gruplarına ve Cinsiyete Göre Eğitim Düzeyleri, 2006

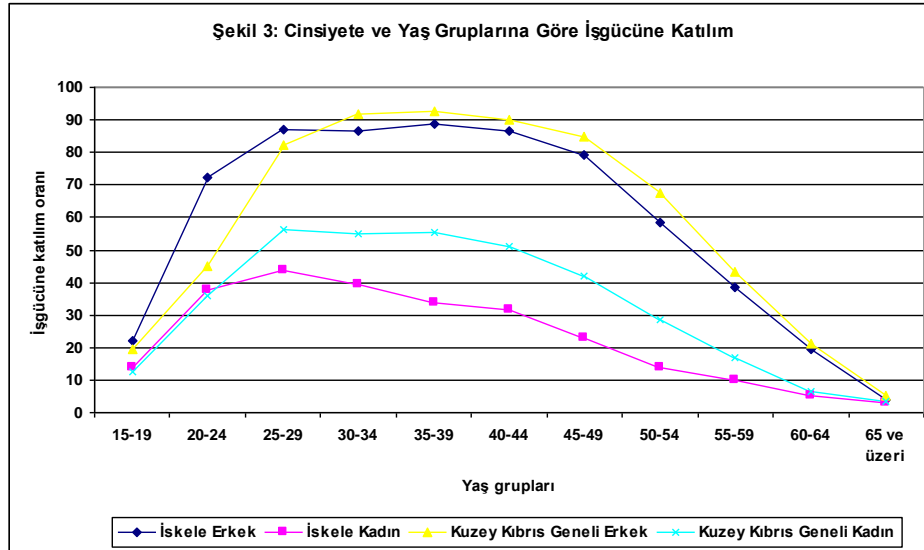
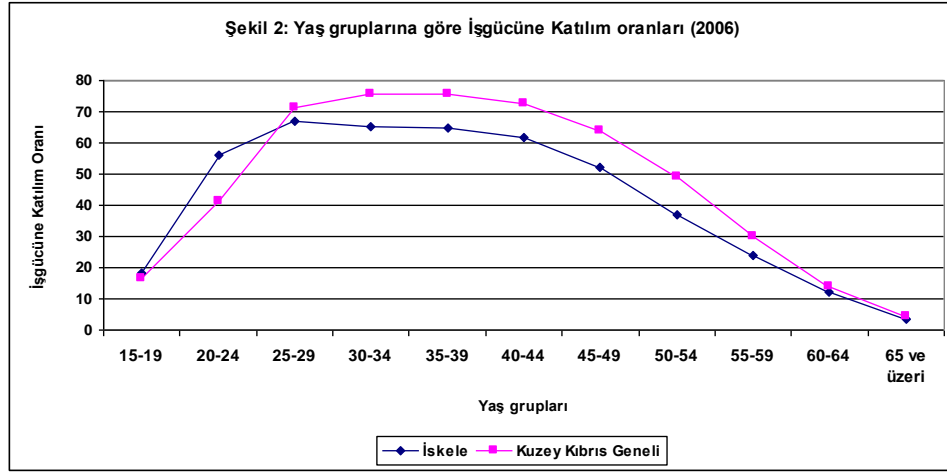
Yaş ve yaş grupları		En Son Bitirilen Eğitim Düzeyi							
		İlkokul	Ortaokul ve dengi okul	Genel Lise	Mesleki veya Teknik Lise	2 veya 3 yıllık Meslek Yüksek Okulu	Üniversite	Master veya Doktora	
12- 14	E	87,6	12,4	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	100
	K	82,5	17,5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	100
15- 19	E	26,3	49,5	19,1	4,9	0,1	0,0	0,0	100
	K	19,2	51,7	25,6	3,1	0,4	0,0	0,0	100
20- 24	E	30,0	18,7	28,7	12,8	3,4	6,1	0,4	100
	K	25,8	18,1	32,0	7,6	2,5	12,7	1,1	100
25-29	E	32,3	19,8	20,6	12,8	2,6	10,7	1,2	100
	K	29,2	17,9	23,7	9,1	3,3	14,5	2,2	100
30-34	E	36,8	19,8	22,3	10,1	1,9	7,9	1,2	100
	K	38,2	15,5	26,5	6,5	1,3	9,5	2,6	100
35-39	E	47,7	16,2	18,3	6,7	1,5	8,3	1,3	100
	K	51,6	12,0	22,5	4,9	1,1	6,7	1,3	100
40-44	E	55,8	14,2	17,6	6,2	1,1	4,5	0,6	100
	K	59,6	9,5	19,8	5,4	0,9	4,1	0,5	100
45-49	E	67,9	10,0	14,0	3,2	0,8	3,4	0,7	100
	K	73,2	7,8	9,8	4,4	0,2	4,1	0,4	100
50-54	E	66,7	13,4	8,5	4,7	1,5	4,7	0,4	100
	K	69,3	12,6	9,6	3,8	0,0	3,6	1,1	100
55-59	E	64,3	13,6	10,1	2,3	0,8	8,3	0,8	100
	K	71,6	10,0	9,0	3,5	1,0	3,8	1,0	100
60-64	E	61,5	8,1	11,1	3,7	1,9	11,5	2,2	100
	K	77,0	8,1	9,5	2,7	0,0	2,3	0,5	100
65 VE ÜZERİ	E	79,7	8,3	5,2	1,7	0,3	4,5	0,3	100
	K	89,7	5,3	1,5	0,8	0,0	2,8	0,0	100

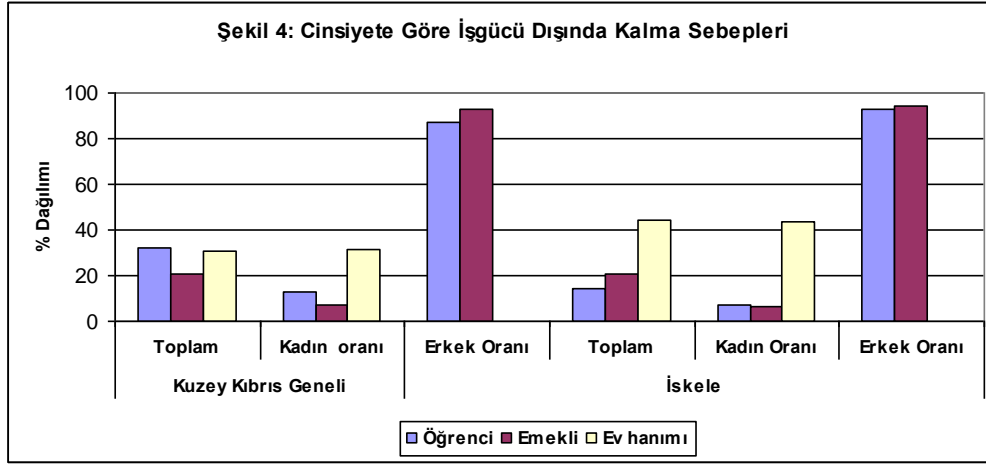
3.1.3. İşgücüne Katılım

Şekil 2'den de görüldüğü gibi Karpaz bölgesinde yaşayan nüfusun işgücüne katılımı 15-24 yaş aralığında Kuzey Kıbrıs genelinin üzerinde seyretmektedir. Not etmek gerekir ki bu değerlendirme Karpaz kadının katılım oranı için geçerli değildir (bkz. Şekil 3). Karpaz kadınının işgücüne katılım oranının yaşlara göre değerlendirilmesine daha sonra tekrar döneceğiz. Her ne kadar elimizde bölgelere göre ayrıştırılmış okullaşma oranı olmasa da Karpaz bölgesinde yaşayanların işgücüne katılımının Kuzey Kıbrıs genelinin üstünde seyretmesine, Karpaz bölgesinde yaşayanların %50'sinin ilkökul mezunu olduklarından yola çıkarak, bu bölgede yaşayanların eğitimlerini genelden daha önce sonlandırıp işgücüne katılmalarından kaynaklandığı yorumunu getirebiliriz. Bu yorumu destekler nitelikteki bir diğer bulgu ise Karpaz bölgesinde yaşayanların sadece %15'nin öğrenci oldukları için işgücü dışında işgücü dışında kalmalarıdır. Öğrenci oldukları için işgücünün dışında olanların oranı Kuzey Kıbrıs genelinde %30'un üzerindedir.

25 yaş ve üzeri nüfusta ise Karpaz bölgesinde işgücüne katılım hem erkek hem de kadınlarda genelin altında seyretmektedir (bkz. Şekil 3). Ancak Karpaz bölgesinde yaşayan kadınların işgücüne katılımı her yaş grubunda, Kuzey Kıbrıs geneli erkek ve kadınların işgücüne katılım oranlarının altında seyretmektedir. Bu fark 19 yaş sonrasında giderek artmaktadır. Özellikle 30 yaş sonrasında işgücüne katılım oranı hızla azalan bir seyir izlemektedir. Bu bölgede yaşayan

kadınların işgücüne en yüksek katılımı tüm diğer gruplarda olduğu gibi 25-29 yaş aralığında gerçekleşmektedir. Ancak genel erkek oranı dışında, genel kadın ve Karpaz erkek oranlarında 30 yaş ve sonrasında hafif bir düşüş gerçekleşirken Karpaz kadınları arasında işgücüne katılım oranı daha hızlı düşmektedir. Bu fark, Karpaz bölgesinde sosyal yaşamın Kuzey Kıbrıs genelinden çok daha güçlü bir şekilde geleneksel kadın erkek rolleri tarafından şekillendiği şeklinde yorumlanabilir. İşgücü dışında kalma sebepleri de bu yorumu destekler niteliktedir (bkz. Şekil 4). İşgücü dışında kalma sebebi olarak Karpaz'da yaşayan kadınların %40'dan fazlası ev işlerini gösterirken bu oran Kuzey Kıbrıs geneli kadında %25 dolayındadır.

3.1.4. Kadın İstihdamının Niteliği: Ekonomik Faaliyet Alanı, İşteki Durum ve Yapılan İş

Kadın istihdamının niteliği kadının işgücüne katılımını belirleyen önemli faktörlerden biridir. Bu nedenle Karpaz bölgesi kadın istihdamının niteliğinin tartışılması kadın istihdamının artırılması konusunda ne yapılabileceği konusunda faydalı olacaktır.

Karpaz bölgesi kadın istihdamının faaliyet alanına göre (sektörel) dağılımı Kuzey Kıbrıs kadın istihdamının sektörel dağılımından büyük farklılık göstermemektedir. Kuzey Kıbrıs genelinde ve Karpaz bölgesinde istihdam edilen kadınların yoğunlaştıkları sektörler sırasıyla **1. eğitim, 2. toptan ve perakende ticaret, 3. kamu hizmetleri, 4. oteller ve lokantalar** (Karpaz kadınları için) **ve 4. mali aracı kuruluşlar** (Kuzey Kıbrıs, kadın geneli için) şeklinde sıralanmaktadır (bkz. Tablo 5). Karpaz bölgesi kadın istihdamının sektörlere göre dağılımı Kuzey Kıbrıs geneli ile örtüşmektedir. Kadınların yarıdan fazlası öğretmen, satış elemanı, kamu görevlisi, otel-lokanta görevlisi ya da banka memuru olarak çalışmaktadır. Karpaz bölgesinde okulların, otel ve lokantaların, toptan ve perakende ticaret hizmeti veren kuruluşların ve kamu kuruluşlarının sınırlı sayıda olması, kadınlar için iş olanaklarını sınırlandırmakta ve kadının işgücüne katılımını düşürmektedir.

Tablo 5: İstihdamın Cinsiyet ve Faaliyet Alanına Göre Dağılımı, 2006

Faaliyet Kolu	Kuzey Kıbrıs Geneli			İskele İlçesi		
	T	E	K	T	E	K
Tarım, Avcılık ve Ormancılık	2,3	2,6	1,5	5,3	5,4	5,1
Madencilik ve Taşocakçılığı	0,2	0,3	0,03	0,1	0,2	0,0
İmalat	8,1	9,2	5,5	5,9	6,1	4,8
Elektrik, Gaz, Buhar ve Sıcak Su Üretimi ve Dağıtımı	0,3	0,4	0,1	0,4	0,4	0,1
İnşaat	13,4	17,8	2,5	19,7	24,2	2,4
Toptan ve Perakende Ticaret; Motorlu Taşıt, Motosiklet, Kişisel ve Ev Eşyalarının Onarımı	15,1	14,3	17,0	12,1	10,4	18,9
Oteller ve Lokantalar	5,5	5,6	5,2	5,0	4,3	7,8
Ulaştırma, Depolama ve Haberleşme	5,6	5,8	5,1	5,2	5,6	3,9
Mali Aracı Kuruluşların Faaliyetleri	2,9	1,6	6,2	1,7	1,0	4,3
Gayri Menkul Kiralama ve İş Faaliyetleri	3,1	2,2	5,4	1,3	0,9	3,0
Kamu Yönetimi ve Savunma, Zorunlu Sosyal Güvenlik	20,7	22,8	15,6	22,4	25,6	9,8
Eğitim	8,7	5,3	17,1	9,0	5,6	22,0
Sağlık İşleri ve Sosyal Hizmetler	2,2	1,1	4,9	2,1	1,2	5,8
Diğer Sosyal, Toplumsal ve Kişisel Hizmet Faaliyetleri	4,4	3,8	5,9	2,1	1,9	3,0
Ev İçi Personel Çalıştıran Hanehalkları ve Hanehalkları Tarafından Kendi Kullanımlarına Yönelik Olarak Ayrım Yapılmamış Üretim Faaliyetleri	0,6	0,3	1,3	0,6	0,4	1,1
Uluslararası Örgütler ve Temsilcilikleri	0,3	0,4	0,3	0,3	0,3	0,2
Bilinmeyen	6,4	6,4	6,5	7,0	6,7	7,9
Toplam	100	100	100	100	100	100

Kadın istihdamının işteki durumuna baktığımızda, Kuzey Kıbrıs genelinde ve İskele Bucağı'nda ücretli ve ücretsiz aile işçisi olarak çalışanların büyük çoğunluğunun kadınlar olduğu görülmektedir. İşveren ve kendi hesabına çalışanlarda ise erkekler çoğunluktadır. İskele Bucağı'nda ücretsiz aile işçisi olarak çalışan kadınların oranı Kuzey Kıbrıs toplamının (%0.8) yaklaşık 6 katı, kadın toplamının (%1.4) 4 katıdır. Bu bölgede kendi hesabına çalışan kadın ve erkek oranının yüksekliği dikkat çekicidir. Kendi hesabına çalışan kadın oranı kadın toplamının iki katıdır (bkz.Tablo 6). İşgücüne katılımın düşüklüğü ve sınırlı iş olanaklarına düşünüldüğünde alan araştırmasının bu yüksek oranın neye karşılık geldiğinin yüz yüze görüşmeler sırasında daha kişisel anlatılar derlenerek netleştirilmesi projenin ikinci ve üçüncü aşamalarında faydalı olacaktır.

Tablo 6: İşteki Durumun Cinsiyet ve İlçelere Göre Dağılımı, 2006

İlçeler	İşteki Durum											
	Ücretli, maaşlı veya yevmiyeli			İşveren			Kendi hesabına			Ücretsiz aile işçisi		
	T	E	K	T	E	K	T	E	K	T	E	K
Kuzey Kıbrıs Geneli	84,3	83,0	87,5	5,3	5,8	4,2	9,6	10,7	6,9	0,8	0,5	1,4
Lefkoşa	85,8	84,1	89,4	6,0	6,8	4,3	7,5	8,6	5,2	0,7	0,5	1,1
Gazimağusa	82,7	81,4	86,0	5,2	5,6	4,4	11,3	12,5	8,3	0,7	0,5	1,3
Girne	85,0	84,4	86,5	5,8	6,1	5,1	8,5	9,0	7,1	0,6	0,4	1,3
Güzelyurt	84,2	81,8	89,5	3,2	3,5	2,3	11,9	14,1	6,9	0,7	0,5	1,3
İskele	79,4	79,7	78,1	3,2	3,1	3,3	15,7	16,0	14,2	1,8	1,1	4,5

Gerek faaliyet alanları gerekse işteki durum kadın istihdamının verimliliği düşük ve düşük ücretli işlerde yoğunlaştığını göstermektedir. İşgücüne katılma kararını belirleyen en önemli faktörlerden biri ücrettir. İstihdamın niteliği ücreti doğrudan belirlemektedir. Düşük nitelikli işlerin ücreti de düşüktür. Kadın istihdamının niteliğinin erkek istihdamının niteliğinden daha düşük olması, kadınların düşük ücretli işlere hapsedilmeleri işgücüne katılma kararlarını olumsuz etkilemekte kadını işgücünün dışında bırakmaktadır. Her ne kadar bu Kuzey Kıbrıs genelinde de geçerli bir tespit olsa da Karpaz bölgesinde kadın ve erkek istihdamının nitelik farkının büyük olması bu faktörün belirleyiciliğini artırmakta ve Karpaz bölgesindeki kadının işgücüne katılımını Kuzey Kıbrıs genelinin gerisine taşımaktadır.

Kadının işgücüne katılımını belirleyen faktörlerin tespiti konusunda Kuzey Kıbrıs özelinde yapılan çalışmalar ikamet edilen ilçenin işgücüne katılma kararını ve ücretini olumsuz yönde etkileyen faktörlerden biri olarak sunmaktadır.⁶ Örneğin Bhatti'nin çalışmasında Güzelyurt bölgesinde ikamet etmenin kadınların işgücüne katılımını düşürücü bir faktör olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yüksek ücretli iş olanaklarının daha çeşitli ve çok olduğu bölgelere uzak ilçelerde ikamet eden, ilçeler arası hareketliliği erkeklere oranla geleneksel kadın erkek rolleri nedeniyle daha düşük olan kadınların işgücüne katılabilme olasılıkları düşmektedir. İş olanakları Lefkoşa, Gazimağusa ve Girne'de Güzelyurt ve Karpaz bölgesine oranla daha fazladır. Tablo 6'dan da görülebileceği gibi İskele İlçesinde ikamet eden kadınların sadece %59'u kendi ilçelerinde istihdam olanağı bulabilmektedir. Bu oran Lefkoşa'da %95'dir. Bir diğer iş olanaklarının sınırlı ve görece daha az gelişmiş Güzelyurt ilçesinde ise %72'dir (bkz. Tablo 7).

Tablo 7: İlçe sınırları içerisinde istihdam olanağı bulanların toplam istihdama oranı, 2006

Cinsiyet	İlçeler					
	Kuzey Kıbrıs Geneli	Lefkoşa	Gazimağusa	Girne	Güzelyurt	İskele
Toplam	81,5	92,3	75,4	81,1	72,2	60,1
Erkek	81,1	91,5	74,4	82,5	72,3	60,1
Kadın	82,5	94,0	77,9	77,0	71,8	58,6

Yapılan işi incelerken Karpaz bölgesindeki kadın istihdamının niteliğini daha açıklayıcı olacağı düşüncesiyle ilçe merkezleri ve bucak ve köylere göre ayrıştırılmış veriler kullanılmıştır. Bulgularımız işteki durumda karşılaştığımız kendi hesabına çalışan kadınların Kuzey Kıbrıs genelinin çok üzerinde olması gibi yapılan işte de yüzyüze görüşmelerde netleştirilmesi gereken bir başka noktayı ortaya çıkarmıştır. İlçe merkezleri toplamı, bucak ve köy toplamı ve İskele ilçe merkezinde istihdam edilen kadınların yapılan işe göre dağılımı İskele Bucak ve köylerdeki dağılımı ile karşılaştırıldığında İskele bucak ve köylerinde yaşayan kadınların belli işlerde daha az yoğunlaştığını ortaya çıkarmıştır. En çok yoğunlaşılan ilk beş işi olarak yaptığımız karşılaştırmada İskele bucak ve köylerindeki kadınların %24'ü bu işlerde dışındaki işlerde çalışırken, İskele ilçe merkezindeki kadınların %19'u, Kuzey Kıbrıs geneli ilçe merkezlerindeki kadınların sadece %15'i bu işlerde dışındaki işlerde çalışmaktadır. Kuzey Kıbrıs genelinde ise bu oran %16'dır (bkz. Tablo 8). Bir başka deyişle Karpaz bölgesinde istihdam edilen kadınlar daha girişimci (kendi hesabına çalışma oranı yüksek) ve daha geniş bir meslek yelpazesine sahiptirler. Bu projenin nihai amacı bakımından oldukça önemli bir tespittir ve ümit vericidir.

⁶ Bu konuda daha fazla bilgi için Feyza Bhatti ve Fatma Güven Lisaniler ve Feyza Bhatti (2005), ve Sevin Uğural ve Fatma Güven Lisaniler'in (2009) çalışmalarına bakılabilir.

Tablo 8: Yapılan işin toplam çalışan kadın nüfusu içindeki payına göre % dağılımı, 2006

<u>İskele Bucak ve Köyleri Toplamı</u>	<u>Kuzey Kıbrıs Geneli Bucak ve Köy Toplamı</u>
1. Profesyonel Meslek (%19)	1. Büro ve Müşteri Hizmetleri (%25)
2. Büro ve Müşteri Hizmetleri (%17)	2. Profesyonel Meslek (%18)
3. Hizmet ve Satış işleri (%17)	3. Nitelik Gerektirmeyen İşler (%15)
4. Nitelikli Tarım, Hayvancılık, Avcılık, Ormancılık ve Su Ürünlerinde (%17)	4. Hizmet ve Satış işleri (%14)
5. Nitelik Gerektirmeyen İşler (%10)	5. Yardımcı Profesyonel Meslek (%9)
Toplam istihdamın %76'sı bu işleri yapmaktadır.	Toplam istihdamın %81'i bu işleri yapmaktadır.
<u>İskele İlçe Merkezi</u>	<u>Kuzey Kıbrıs Geneli İlçe Merkezleri Toplamı</u>
1. Büro ve Müşteri Hizmetleri (%27)	1. Büro ve Müşteri Hizmetleri (%28)
2. Profesyonel Meslek (%21)	2. Profesyonel Meslek (%20)
3. Hizmet ve Satış işleri (%14)	3. Hizmet ve Satış işleri (%14)
4. Nitelik Gerektirmeyen İşler (%10)	4. Nitelik Gerektirmeyen İşler (%12)
5. Kanun Yapıcılar, Üst Düzey Yöneticiler ve Müdürler (%10)	5. Kanun Yapıcılar, Üst Düzey Yöneticiler ve Müdürler (%10)
Toplam istihdamın %81'i bu işleri yapmaktadır.	Toplam istihdamın %85'i bu işleri yapmaktadır.
<u>KUZEY KIBRIS Geneli</u>	
1. Büro ve Müşteri Hizmetleri (%28)	
2. Profesyonel Meslek (%20)	
3. Hizmet ve Satış işleri (%14)	
4. Nitelik Gerektirmeyen İşler (%13)	
5. Kanun Yapıcılar, Üst Düzey Yöneticiler ve Müdürler (%10)	
Toplam istihdamın %84'ü bu işleri yapmaktadır.	

3.1.5. Evlilik yaşı ve doğurganlık durumu

İskele ilçesi'nde hem toplam hem de yaş grupları bakımından evlilik oranı Kuzey Kıbrıs genelinden daha yüksektir. Özellikle 15-19 ve 20-24 yaş aralığında bu fark daha belirgindir. Buna göre İskele İlçesi'nde ikamet eden kadınlar daha erken yaşlarda evlenmektedirler. Örneğin 20-24 yaş aralığındaki kadınların Kuzey Kıbrıs genelinde %33'ü evlidir, bu oran İskele İlçesi'nde %49'dur. 15-19 yaş aralığında ise bu oranlar sırasıyla %8 ve %12'dir. Ayrıca İskele İlçesi'de doğum yapan kadınların oranı ve ortalama çocuk sayısı da daha yüksektir (bkz. Tablo 9).

Kadınların toplamda %25'inin, İskele ilçesinde ise %40'nın evlilik nedeniyle işgücünün dışında olduklarını belirttikleri düşünüldüğünde İskele ilçesindeki kadınların işgücüne neden daha düşük oranda katıldıkları bir oranda netlik kazanmaktadır. Ödeneksiz ev içi işler ve çocuk yaşlı bakımı sorumluluklarının kadın ve erkekler arasında adaletsiz dağılımı kadının işgücüne katılımını engellemektedir. Buna bir de yukarıda değindiğimiz yatay ayrışma (kadın ve erkeklerin farklı sektörlerde yoğunlaşması) eklenince kadın istihdamının niteliği ve dolayısıyla getirisi düşmekte ve kadın işgücü dışına itilmektedir.

Tablo 9: 15 Yaş ve Üstü Kadın Nüfusun Medeni Durumu, Doğurganlık Durumu ve Ortalama Çocuk Sayısının Yaş Gruplarına Göre Dağılımı, 2006

Yaş aralığı	Evli, eşi öldü, boşandı		Her yaş aralığında canlı doğum yapanların oranı		Canlı doğum yapanların yaş aralıklarına göre dağılımı		Yaş gruplarına göre ortalama çocuk sayısı	
	İskele	KK Geneli	İskele	KK Geneli	İskele	KK Geneli	İskele	KKKGeneli
T	79,0	74,7	-	-	-	-	3,5	2,7
15 - 19	11,6	7,7	4,5	3,0	0,7	0,5	1,2	1,1
20 - 24	48,6	33,0	34,6	19,7	5,2	4,2	1,4	1,3
25 - 29	77,9	75,4	64,9	57,4	10,4	10,9	1,8	1,6
30 - 34	87,9	88,4	79,8	79,6	11,8	12,2	2,2	1,9
35 - 39	94,0	93,6	89,5	88,3	9,8	11,7	2,6	2,2
40 - 44	96,5	95,6	93,2	91,5	11,3	11,6	3,1	2,4
45 - 49	97,4	96,6	93,1	92,6	9,5	10,8	3,4	2,6
50 -54	96,9	96,6	93,0	91,9	8,9	9,0	3,9	2,9
55 - 59	97,1	96,5	93,4	91,2	8,0	7,9	4,6	3,1
60 -64	97,2	96,7	93,3	91,2	5,9	5,9	4,9	3,5
65 +	96,7	97,4	91,2	91,8	18,3	15,1	5,7	4,6

3.2. Alan Araştırması Bulguları

Yukarıda masa başı çalışmalardan ve öngörüşmelerden elde edilen sonuçları paylaşılmıştır. Projenin Yöntem bölümünde de bahsedildiği gibi görüşülen kadınlar kartopu yöntemiyle belirlenmiştir. Pilot çalışma niteliğindeki ilk yüzyüze görüşmeler tüm proje ekibi tarafından Çayırova ve Büyükkonuk köylerinde gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmeler sonrasında anket formu gözden geçirilmiş ve yeniden düzenlenmiştir. Daha sonraki görüşmeler araştırma ekibinden oluşan ikili gruplar halinde gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler Dipkarpaz köyü dışında günü birlik seyahatlerle gerçekleştirilmiştir. Dipkarpaz köyündeki görüşmeler hem mesafenin uzaklığı hem de en büyük köy olması nedeniyle köyde konaklanarak gerçekleştirilmiştir. Köyde konaklama köy kadınlarıyla görüşmeler dışında zaman geçirilmesine olanak sağlaması bakımından projeye katkı sağlamıştır. Aşağıda görüşme yapılan kadınların profili, günlük yaşam döngüsü, ürettikleri ürünler, çevre ve kadın-erkek eşitliği algıları ile ilgili bulgular aktarılmaktadır.

3.2.1. Araştırmaya Katılan Kadınların Profili

Araştırma, Mehmetcik bucağına bağlı 6 ve Yeni Erenköy Bucağı'na bağlı 11 köyde gerçekleştirilmiştir. Mehmetcik Bucağından 15, Yeni Erenköy Bucağından da 51 olmak üzere toplam 66 kadınla yüzyüze derinlemesine görüşme gerçekleştirilmiştir. Pilot çalışmanın gerçekleştirildiği Büyükkonuk'da gerçekleştirilen görüşmeler bu sayıya dahil edilmemiştir. Görüşmelerin bucak ve köylere göre dağılımı Tablo 11'de gösterilmektedir. Görüşme yapılan kadınların 22 tanesi (%33'ü) Türkiye'den, 21 tanesi (%32'si) Kıbrıs'ın diğer bölgelerinden, 3 tanesi (%3'ü) ise diğer ülkelerden göç ederek Karpaz bölgesine yerleşmiştir. 21 tanesi (%32'si) ise bu bölgede doğmuş ve bu bölgede yaşamaktadır.

Tablo 10: Görüşmelerin Bucak ve Köylere Göre Dağılımı

KÖYLER	BUCAKLAR	
	Mehmetcik Bucağı	Yeni Erenköy Bucağı
Yedikonuk	2	
Çayırova	2	
Kumyalı	3	
Sazlıköy	2	
Mehmetcik	4	
Kilitkaya	2	
Boltaşlı		2
Yeşilköy		5
Sipahi		7
Kaleburnu		4
Kuruova		2
Derince		4
Ziyamet		4
Gelincik		5
Avtepe		4
Dipkarpaz		7
Yeni Erenköy		7
Bucak Toplamı	15	51
Toplam		66

Görüşme yapılan kadınların en genci 20 en yaşlısı 65 yaşındadır. Üçte biri 45 yaşın üzerindedir (bkz. Tablo 12). Yarısi ilkokul, beşte biri lise ve onda ikisi ortaokul, onda biri ise üniversite mezunudur (bkz. Tablo 13).

Tablo 11: Görüşme Yapılan Kadınların Yaşları

Yaş Grupları	Görüşme Yapılan Kadın Sayısı	%
20-24	7	11
25-34	12	18
35-39	10	15
40-44	16	24
45 ve üstü	21	32
Toplam	66	100

Tablo 12: Görüşme Yapılan Kadınların Yaş ve Eğitim Düzeylerine Göre Dağılımı

Eğitim Düzeyi	Yaş Grupları						Toplam	Toplam(%)
	18-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45 ve üstü		
Okur- yazar değil					1	1	2	3
İlkokul mezunu	2	3	3	4	8	16	36	53
Ortaokul mezunu	2			4	3	1	10	15
Lise mezunu	2	3	1	2	4	2	14	21
Üniversite mezunu	1		2	1		1	5	8
	7	6	6	11	16	21	66	100

Görüşme yaptığımız kadınların 10'da dokuzu evlidir. Geriye kalanların ise biri boşanmış, biri dul, iki tanesi ayrı yaşamaktadır, 2 tanesi ise bekar. Tanışarak evlendiklerini belirtenlerle görücü usülü ile evlenenlerin sayısı eşittir. 4 kişi akraba evliliği yapmıştır. Tüm köylerde köy kadın kurslarına katılma oranı yüksektir. Projeye katılan kadınların yarısı kurslara katılmıştır. Katılmayanlar katılmaya istekli olduklarını ancak çocukları bırakacak birini bulamamaları ya da ulaşım sorunu nedeniyle katılamadıklarını belirtmişlerdir. 11 tanesi ev dışında ücretli bir işte çalışmaktadır. Yarısı daha önce ev dışında ücretli bir işte çalıştığını belirtmiştir.

Yukarıda görüşülen kadınların profili aktarılmıştır. Bu tablo sahaya çıkmadan önce masa başı çalışmada elde edilen profille örtüşmektedir. Ayrıca değişik köylerden, yaşlardan, eğitim düzeylerinden, kültürel altyapıdan, farklı göç deneyimlerine sahiptirler. Görüşme yapılan grubun bu özelliği projenin ileriki aşamalarında hedeflenen çevre kadın kooperatifinin hayata geçirilmesinde ihtiyaç duyulacak olan bilgi, beceri ve ürün çeşitlemesi bilgilerinin derlenmesi bakımından önemlidir.

3.2.2. Bölgede yetiştirilen ve doğada yaban olarak bulunan varlıklar

➤ *Bölgede doğada yetişen ve evlerde yetiştirilen bitkiler*

Karpaz yarımadasına özgü bitkilerin çeşitliliği bölgenin göz ardı edilmiş zenginliğidir. Doğada gerek çiftçilik ve tarım yoluyla üretilenler, gerekse yabani olarak yetişen bitkiler bölgenin gelir getirici ürünlerinin temelini oluşturmaktadır. Bu ürünlerin kadınlar tarafından pazarlanabilir gelir getirici ürünlere dönüştürülmesi yaklaşımı projenin 'çevre' ayağını oluşturmaktadır. Bu yaklaşım bu doğal varlıklara bakışı değiştirerek onların sahiplenilmesine, dolayısıyla korunmasına ve çoğalmalarına yardımcı olacaktır. Bu, kadınlarla doğa arasında kurulmuş bir işbirliği olarak algılanabilir. Kadınlar doğanın sunduğu ve hiçbir bedel istemediği bu varlıkları günlük yaşam döngüleri içerisinde pazarlanabilir ürüne dönüştürerek (reçel, turşu, baharat) bir gelir kaynağı oluştururken bu gelirin devamlılığı bakımından bu doğal varlıkları sahiplenecek ve koruyacaktır.

➤ *Bölgede yaygın olarak yetişen yaban bitkilerinin dökümü*

Karpaz köylerinde yetişen yabani bitkiler konusunda kadınlar bilgi sahibi olmalarına karşın bu bitkileri gelir getirici ürünler olarak algılamamaktadır. Bir kısmı sadece bitkinin o yörede yetiştiğini bilmektedir. Bir kısmı ise toplamakta ancak sadece ev tüketimi için dönüştürmektedir. Bunlar turşu, reçel, baharat ve vb. şekilde kullanılmaktadır.

Tablo 13: Bölgede Yaygın Olarak Yetişen ve Bölge Kadınları Tarafından Kullanılan Yaban Bitkilerinin Dökümü

- **Mantar** (Ziyamet/Derince)
- **Ayrelli** (Ziyamet/Yeni Erenköy/ Dipkarpaz /Avtepe /Derince /Kuruova)
- **Gabbar** (Yeni Erenköy /Kuruova / Kaleburnu /Yeşilköy)
- **Yabani enginar** (Yeni Erenköy/ Avtepe/Yeşilköy)
- **Medoş lalesi**(Yeni Erenköy, Avtepe)
- **Lapsana** (Avtepe/Kuruova/Yeşilköy)
- **Cınnara** (Derince /Kaleburnu)
- **Alıç** (Sazlıköy)
- **Yabani pırasa** (Sazlıköy)
- **Gaz Ayağı** (Ziyamet/Derince /Kuruova)
- **Şimsir** (Ziyamet)
- **Yabani Ispanak** (Yeni Erenköy /Dipkarpaz/ Avtepe /Mehmetcik)
- **Gömeç/ebe gömeci** (Yeni Erenköy/ Avtepe/Kuruova/Kaleburnu /Yeşilköy)
- **Hostes** (Yeni Erenköy, Sazlıköy)
- **Adaçayı** (Dipkarpaz /Derince/ Sipahi/ Çayırova)
- **Kekik** (Sipahi/Çayırova)
- **Gavcar** (Yeşilköy)
- **Orkide** (Avtepe/Yeşilköy)

➤ **Bölgede yetiştirilen Bitkilerin Dökümü**

Görüşülen kadınların bazıları, ender rastalansa da, yetiştirdikleri ürünlerin bir kısmını kendi kullarımlarına ayırmakta, bir kısmını da marketlerde satışa sunmaktadır. Aşağıda, köylerden yetiştirilen ürünlerin listesi görülmektedir.

Tablo 14: Bölgede yetiştirilen Bitkilerin Dökümü

• Patlıcan (Dipkarpaz /Kaleburnu /Mehmetcik	• Arpa ekimi (Mehmetcik/ Dipkarpaz/Avtepe/ Kaleburnu, Gelincik/Derince)
• Biber (Dipkarpaz)	• Kolyandro (Dipkarpaz)
• Domates (Dipkarpaz/Kaleburnu/Mehmetcik)	• Fasulye (Dipkarpaz)
• Bamyı (Dipkarpaz)	• Marul (Dipkarpaz)
• Ispanak(Dipkarpaz)	• Patates (Yeşilköy/Gelincik)
• Börölce (Mehmetcik)	• Bakla (Kaleburnu)
• Pazı (Dipkarpaz)	• Molohiya(Dipkarpaz)

3.2.3. Bölge Kadınının Günlük Döngüsü İçinde Yapageldiği Pazarlanabilir Ürünler ve Kadın Emeginin/Üretiminin Algılanma Biçimi

➤ *Kadınların kendi emeklerine nasıl algıladıkları ile ilgili bulgular*

Bölge kadını günlük yaşam döngüsü içerisinde hane haklının temizlik, yemek, bakım ihtiyaçlarını karşılamanın yanı sıra geleneksel yöntemlerle evin gıda ve diğer ihtiyaçlarına yönelik dayanıklı ve dayanıksız gıda maddeleri ile el işleri üretmektedir.

Bu ürünler kadınlar tarafından pazar değeri olmayan sıradan üretimler olarak değerlendirilmekte üretim olarak algılanmamaktadır. Bunların yanı sıra yine ev ihtiyacını karşılamak amacıyla küçük ve büyükbaş hayvan beslenmektedir. Evin yoğurt, süt, yumurta ve hellim ihtiyacını karşılamaktadırlar. Kadınların bir kısmı zaman zaman bu ürünleri satma yoluna gitseler de bu süreklilik arz etmemektedir. Reçel, turşu gibi ürünler ise tamamen eve yönelik üretilmektedir.

Dipkarpaz köyünde yapılan görüşmeler köydeki turistik tesislerden Arch House'ta konaklayarak gerçekleştirilmiştir. Sabah kahvaltısında sunulan yumurta, reçel, hellim, ekme ve zeytinin market ürünleri olması araştırmacıların dikkatini çekmiş ve tesis yöneticisi ile bu konuda bir görüşme gerçekleştirilmiştir. Bu ürünlerin neden köyde üretilen ürünler olmadığı sorulduğunda tesis yöneticisi köyde kimsenin bunları satışa sunmadığını bu nedenle marketten aldıklarını söylemiştir. Daha sonra kadınlara bu ürünleri üretip üretmedikleri sorulmuş, kendileri için ürettikleri cevabı alınmıştır. Neden köy içerisinde yer alan tesislere ürünlerini satmadıkları sorulduğunda, bunu hiç düşünmediklerini nasıl yapmaları gerektiğini bilmediklerini söylemişlerdir. Görüşülen kadınlardan birinin kocasıyla birlikte market işletmecisi olması dikkat çekicidir.

Kadınlar günlük döngüleri içinde yapageldikleri ürünlerin pazarlanabilir, gelir getirici potansiyele sahip ürünler olduğunun farkında değildirler. Ancak bunu bir genelleme olarak sunmak doğru değildir. Mehmetcik/Çayırova/Büyükkonuk köylerinde görüşülen kadınlar bunun farkındadır. Pansiyon işletmecisi olan kadın yıllarca ekme üreterek ve satarak evin geçimini üstlenmiştir.⁷ Avtepe'de görüştüğümüz bir başka kadın da pirohu, tatar böreği, peksemet, ekme ve hellim yapmaktadır. Gazimağusa'dan sürekli müşterileri vardır ve sipariş üzerine üretmektedir. Aynı köyde kadın ve çocuklar mevsimine göre ayrelli, mantar gibi yabancı ürünleri toplamakta ve köyden birine satmaktadırlar. Satılan kişiyle görüşüldüğünde bunları Gazimağusa'daki marketlere sattığı öğrenilmiştir. Bunun karşılığında kadınlara çok cüzi bir miktar ödenmektedir. Bu nedenle kadınların birçoğu bunu tercih etmemektedir. Aynı köyden bir başka kadın samsı, pasta gibi yiyecekler üretip hafta sonları babasının lokantasında satışa sunmasına rağmen üretip sattığı herhangi bir şey olup olmadığı sorulduğunda hiçbir şey üretmediğini söylemiştir. Görüşmenin derinleşmesiyle ancak bu bilgiye ulaşılabildiği. Görüşülen kadınların büyük çoğunluğunda benzer algılama mevcuttur. Günlük döngüleri sorulduğunda 'hiç bir şey' yapmadıklarını söylemektedirler. Yine de bir günlerini anlatmaları istendiğinde ve araştırmacı tarafından dökümü yapılan günlük işleri kendilerine okunduğunda cesaret bulmakta ve bunların dışında mevsimlere göre değişen günlük döngü içine sıkıştırılmış 'oyalanmak' için yaptıkları işleri anlatmaktadırlar. Bunların evin kısa ve uzun vadeli ihtiyaçları için üretilmiş pazarlanabilir gıda ürünleri ve el işleri olduğu görülmüştür.

⁷ Kadının kocası inşaat ustasıdır ve geliri inşaat sektöründeki dalgalanmalardan etkilenmektedir. Bu nedenle kadının kazancı bu dalgalanmaları bir ölçüde dengelemektedir.

Görüşmelerde elde edilen hale hazırda kadınların esas olarak 'oyalanmak' ve ev ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla günlük döngüleri içinde yapageldikleri pazarlanabilir nitelikteki ürünleri iki ana grup altında, gıda maddeleri ve el işi olarak ayırmak mümkündür. Gruplar altında yer alan tespit edilebilen ürünler aşağıdaki gibidir.

Tablo 15: Bölge Kadınının günlük döngüleri içinde yapageldikleri pazarlanabilir nitelikteki ürünlerin dökümü

GIDA MADDELERİ		
Kısa Vadeli Tüketime Yönelik Gıda Maddeleri	Saklamayı Müsait, Uzun Vadeli Tüketime Yönelik Gıda Maddeleri**	EL İŞLERİ
<ul style="list-style-type: none"> • Kafes • Köy çöreği • Ekmek • Tandır ekmeği • Pasta • Yufka • Yağlı ekmek • Susamlı ekmek • Yoğurt • Pirohu • Tatar böreği • Ayran • Limonata 	<ul style="list-style-type: none"> • Reçel • Turşu • Hellim • Zeytinyağı • El makarnası • Sucuk, köfter • Peksemet vb. ürünler • Çakızdes • Kafes • Pekmez • Zivaniya • Zeytin • Pirohu • Tatar böreği • Çitlenbikli bitta 	<ul style="list-style-type: none"> • Dokuma • İpek kozası • Lefkara • Dantel • Kese • Çember • Kurdele işi • Bitkisel: Sepet, sesta, sele, paneri, sini yapımı.* • Tahta oymacılığı

*Karpaz, örücülüğün en yaygın olarak yapıldığı iki bölgeden biridir.

** Bazı ürünler hem kısa hem de uzun vadeli tüketime yönelik ürünler altında listelenmektedir. Bu derin dondurucuların kullanımının yaygınlaşmasından kaynaklanmaktadır. Hamur işleri, limonata gibi ürünler derin dondurucuda saklanarak kullanım süreleri uzatılmaktadır.

Hayvancılık

Kadınların 'hiç bir şey' olarak tanımladıkları bir başka günlük uğraşları ise kümes, küçük ve büyük baş hayvan yetiştiriciliğidir. Genellikle günlük döngülerini anlatırken ortaya çıkmaktadır. Günlük döngülerini anlatırken kullanılan cümle ufak farklarla aşağıdaki gibidir.

"Sabah kalkarım hayvanları temizler yedirir, sonra çocuklara kahvaltı hazırlar okula gönderirim, bahçeye bakarım, yemeği üstüne atar komşularla kahve içerim. Kahve içerken sohbet eder el işim varsa yaparım."

Hayvan mı yetiştiriyorsunuz sorusunun cevabı ise ***"...hayır hayvan yetiştirmiyorum kendimiz için bakıyoruz"*** dur. Satmak için yetiştirilmiyorsa 'hiç bir şey' demektir ve onlara ayrılan zaman ev temizliğine, çocuk bakımına ayrılan zaman gibidir ve işten sayılmamaktadır. Bu ve benzeri birçok örnek dünyanın neresinde olursa olsun kadını ev içi ve yeniden üretimle özdeşleştiren anlayışın ne kadar içselleştirmiş olduğunu göstermeye yeter. Kadınlar pazara

dönük olmayan hiçbir üretim ve yeniden üretim faaliyetini iş olarak görmemekte dolayısıyla sürekli çalışır durumda oldukları halde ekonomiye katkılarının fakına varamamaktadırlar. Burada kadınların toplumsal cinsiyete bağlı sosyalleşmesi kadar karar vericilerin ve baskın eril söylemin bu katkıyı görmezden gelmesi de büyük rol oynamaktadır. Yine dünyanın birçok yerinde görüldüğü ve kadın çalışmalarında tespit edildiği gibi kadınların eline geçen küçük de olsa bir gelir ev halkının yaşam kalitesini artırmak için kullanılmaktadır. Oysaki ailesi olan birçok erkek için gelir kişisel olarak düşünülebilir.

Ancak Kaleburnu, Sipahi ve Yedikonuk gibi büyük baş hayvancılığın köyün önemli geçim kaynağı olduğu köylerde genç kızlar okuldan ayrılarak hayvan bakımında, hellim yapımında ailelerine yardım etmeye ve erken evlenmeye özendirilmektedirler. Büyük baş hayvancılık Sipahi ve Yedikonuk'ta, küçük baş ve kümes hayvancılığı (tavuk, koyun, tavşan) Dipkarpaz, Sipahi ve Avtepe köylerinin önemli geçim kaynaklarıdır.

Bütün bu tespitler kooperatifin özellikle kadın emeğini ve çevreyi değerlendirmeyi hedefleyen bir kooperatifin hayata geçebilmesi için kadınların kendi emekleri ile ilgili **değersizlik algılarının** değiştirilmesi gerektiğine dikkat çekmektedir.

3.2.4. Bölge Kadınının Kadın Erkek Eşitliği Algısı

Bölge kadınının kadın-erkek eşitliği algısı biri kapalı biri açık uçlu iki soru ile anlaşılmaya çalışılmıştır. Önce deneğe, ev eksenindeki ödeneksiz işlerin bir tablo halinde dökümü sunularak bu işlerin hangi aile bireyleri tarafından yapıldığı sorulmuştur. Daha sonra tabloda ortaya çıkan işbölümünü adil bulup bulmadığı sorulmuştur.

İkinci soruda ise deneğe herhangi bir yönlendirme yapmadan *'kadın ve erkeklerin eşit oldukları'* konusunda ne düşündüğü sorulmuştur. Aşağıdaki tablodan da görüleceği gibi (bkz. Tablo 16) görüşülen kadınların yarısına yakını (28 tanesi) bu dağılımı adil bulmadıklarını belirtmişlerdir. Adil bulmayanların bir kısmı ataerkil düzene gönderme yaparak kendi ifadeleri ile **'böyle gelmiş böyle gider'**, **'kadın doğduk ne yapalım yapacayık'**, **'bilmezler ki yapsınlar'** gibi ifadelerle bu işbölümünden memnuniyetsizliklerini dile getirmişlerdir. Adil bulanlar ise, yine kendi emeklerini değersizleştirerek, evin geçimine başka bir katkıları olmadığını (**çalışmadıkları için**) bu nedenle bu dağılımın adil olduğunu söylemişlerdir. Ancak ücretli bir işte çalışıyor olmaları halinde bu dağılımın nasıl değişeceği yönündeki soruya ise bahçe ve hayvanlarla ilgili sorumlulukları paylaşabileceklerini ancak **ev işlerinin kadının görevi olduğu** şeklinde cevap vermişlerdir. Adil bulmayanlar bir diğer bölümü ise yine kendi ifadeleriyle **'onların da iki eli var'**, **'biz annemizin karnında mı öğrendik'**, **'el alem ne der olmasa, değişir'** şeklinde değişimin mümkün olduğu yönünde cevaplar vermişlerdir. Bütün yorumlandığında, dağılımı adil bulan ve bulmayan tüm görüşülen kadınlar, kadınla erkek arasında her konuda tam bir eşitlik olması gerektiğine vurgu yapmaktadırlar. Yine de her iki grup da bunun pratikte hiçbir zaman sağlanamayacağına inanmaktadırlar. Ancak kendilerine bu sorumlulukların aile bireyleri arasında adil bir biçimde nasıl dağılabileceği sorulduğunda, evi temizlemek, bulaşık ve çamaşır yıkamak, yemek ve ütü yapmak, çocukların bakmak gibi işlerin kadın sorumluluğu, evdeki tamir işlerinin erkek sorumluluğu, alışveriş, hayvanların bakımı, bahçe ile uğraşmak ve mali konuları ortak sorumluluklar olarak tarif etmektedirler.

Tablo 16: Ev eksenindeki ödeneksiz işlerin aile bireyelerine göre dağılımı hakkında kadınların cevaplarının köylere göre dökümü

Bucak ve Köyler	Adil buluyorum	Adil bulmuyorum
Mehmetcik Bucak Toplamı	6	9
Mehmetcik	2	2
Kumyalı		3
Kilitkaya	1	1
Sazlıköy	1	1
Yedikonuk	1	1
Çayırova	1	1
Yeni Erenköy Bucak Toplamı	32	19
Yeni Erenköy	5	2
Avtepe	2	2
Boltaşlı	2	
Derince	2	2
Gelincik	3	2
Kaleburnu	2	2
Kuruova	1	1
Sipahi	4	3
Yeşilköy	4	1
Ziyamet	2	2
Dipkarpaz	5	2
Toplam	38	28

Buradan hareketle, görüşülen kadınların toplumsal cinsiyet eşitliği farkındalığının olduğu ancak güçlendirilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Diğer ülkelerde hayata geçirilen benzer projeler bu tür kadın odaklı projelerin sürdürülebilirliğinde kadın-erkek eşitliği farkındalık eğitimlerinin önemine vurgu yapmaktadırlar. Bazı projelerin başarısız olmasında bu eğitimi uygulamamış olmaları gösterilmektedir.

3.2.5. Bölge Kadınlarının Çevre Bilinci, Algısı

Bölge kadınlarının çevre bilinci ve algısı biri kapalı üçü açık uçlu dört soru ile anlaşılmaya çalışılmıştır. Önce deneğe, eko-turizm kavramını duyup duymadığı sorulmuştur. Kapalı uçlu soruyla her iki bucakta da eko-turizm projelerin uygulanmakta olduğu düşünülerek kadınların bu projelerden ne kadar haberdar oldukları anlaşılmaya çalışılmıştır. Kadınların yarısı duyduklarını belirtmişlerdir (bkz. Tablo17). Büyükkonuk'a yakın köylerde ve Mehmetcik'te aktif olarak projelerde yer alan kadınlar vardır.

Tablo 17: Eko-turizm'i duydunuz mu sorusuna verilen cevapların dökümü

Bucak ve Köyler	Duymuş	Duymamış
Mehmetcik Bucak Toplamı	11	4
Mehmetcik	4	
Kumyalı	2	1
Kilitkaya	2	
Sazlıköy	2	

Yedikonuk		2
Çayırova	1	1
Yeni Erenköy Bucak Toplamı	23	28
Yenierenköy		7
Avtepe	3	1
Boltaşlı		2
Derince	2	2
Gelincik	3	2
Kaleburnu		4
Kuruova	2	
Sipahi	3	4
Yeşilköy	1	4
Ziyamet	4	
Dipkarpaz	5	2
Toplam	34	32

Açık uçlu sorulardan ilki kadınlardan doğadan ne anladıklarını tarif etmeleri istenmiştir. Kadınlar doğayı 'herşey', 'yaşam', 'saflık', 'güzellik' ve benzeri kelimelerle hiç tereddüt etmeden cevaplamışlardır. Ancak diğer açık uçlu sorulara; 'Çevreyi korumak'tan ne anlıyorsunuz?' ve 'Doğaya ve çevreye en çok zarar veren şeyler nelerdir?', cevap verirken duraksadıkları gözlemlenmiştir. Çevreyi korumak konusunda alışlagelmiş cevapların dışında cevapların gelmesi kulaktan dolma bilgilerin dışında bir çevre ilgisi ve bilgisinin olduğu yönünde yorumlanabilir. (bkz. Tablo 19). Bu noktada medyanın ve bölgede yapılan daha önceki projelerin bir bilinç ve farkındalık yaratmış olduğu düşünülebilir.

Tablo 18: Çevreyi korumak'tan ne anlıyorsunuz?

<u>Alışlagelmiş</u>	<u>Alışlagelmişin dışında</u>
<ul style="list-style-type: none"> • Kirletmemek • Yeşil tutmak • Denizleri temiz tutmak • Yerlere çöp atmamak • Doğallığı ve güzeliği korumak • Yangınlar önlemek 	<ul style="list-style-type: none"> • Gelecek kuşaklara bırakabilme • Tarihi eserleri temiz tutmak ve korumak • Yapılaşmaya son vermek • İlaçlama yapmamak • Kuyuların bakımını yapmak • Kadınlar için spor salonları yapmak • Hayvanları pirelere karşı ilaçlamak ve korumak • Pil/ dedorant gibi şeyleri yerlere atmamak • Devlet tarafından çeşitli düzenlemelerin yapılması

Bir pekiştirme sorusu niteliğindeki üçüncü açık uçlu soruya verilen cevaplar ikinci soruya verilen cevaplarla birlikte düşünüldüğünde bulgular çevre algısı ve bilincinin oluşturulması ve geliştirilmesi gerektiğine işaret etmektedir. Doğa sevgisi vardır ancak çevreleriyle doğayı birbirlerinden ayrı düşünmekte, yabancılaşarak cevap vermektedirler. Bu değerlendirme Karpaz bölgesi kadınının çevre algısının ve bilinç düzeyinin Kuzey Kıbrıs genelinin çok gerisinde kaldığı ve bu nedenle çevre farkındalığı eğitimine ihtiyaç duyduğu şeklinde yorumlanmamalıdır. Hatta doğa sevgisi bakımından daha içten olduğu düşünülmektedir. Projenin nihai hedefinin çevre ve kadın odaklı bir kooperatif kurmak olması bakımından böyle bir değerlendirmeye ihtiyaç duyulmuştur.

Tablo 19: Doğaya ve çevreye en çok zarar veren şeyler nelerdir?

• Yabani hayvanlar	• Avcıların köpekleri
• Eğitimsizlik	• Susuzluk
• Yangılar	• Çevreye dökülen çöpler
• Elektrik kesintileri	• Karpaz köyünde yaşayanların dışlanması/ayrımcılık
• Ağaçların kesilmesi ve bunların yerine pansiyon yapılması yada ısınma amaçlı kullanılması	

3.2.6. Bölge kadınları arasında işbirliği ve ilişki ağının geliştirilmesi

Karpaz bölgesi kadınlarının diğer köylerdeki kadınlarla ilişkileri sınırlıdır, hatta yoktur. Köylerinin dışına ender olarak çıkmaktadırlar. Görüşülen kadınlardan sadece iki tanesi köyden hergün çıktığını belirtmiştir. Yarısı ayda, ya da iki ayda bir ailesi ile köyden çıktığını bunun da alışveriş, akraba ziyareti, sağlık, düğün, çocukları okuldan aramak gibi sebeplerle olduğunu belirtmişlerdir. 10 tanesi yılda bir ya da iki kez köyden çıkmaktadır.

Ancak tüm Karpaz köylerinde tüm Kıbrıs'ta yaygın olduğu şekilde sabah kahveleri kadınların en sık bir araya gelme sebebini oluşturmaktadır. Bu rutin bir şekilde hergün tekrarlanmaktadır. Genellikle 4-5 kişilik birbirine yakın oturan komşulardan oluşan küçük gruplar biraraya gelmektedir. Bu sayı 8-9 kişiye kadar çıkabilmektedir. Bu kahve toplantıları sohbetin yanı sıra, el işi tarifi, yemek tarifi alma, misafiri gelecek olana yardım etme gibi yardımlaşmalara olanak sağlayan, kadınların sosyalleştikleri tek aktivitedir.

Bölgede faaliyet gösteren derneklerden Büyükkonuk Eko-Turizm Derneği ve Çayırova Köy Kadın Kursları El Sanatları Satış Merkezi'ne yapılan ziyaretler sırasında, proje uygulama sürecinde **kadınların projelere aktif katılımının kadınlar arasında oluşacak ilişki ağının gücüne** ve fayda sağlama kapasitesine bağlı olduğu deneyimi aktarılmıştı. Projenin 24 köyden kadını bir araya getirmeyi hedefleyen bir proje olması bakımından kadınlar arası bağın oluşturulması ve geliştirilmesi projenin önündeki en zorlu iş olarak ön plana çıkmaktadır. Köyler arası ulaşımın olmaması, kadınların ev sorumlulukları, köyden çıkma alışkanlıklarının olmaması özellikle kooperatifin kurulma aşamasında aşılması gereken önemli bir engel gibi görünmektedir. Bu engeli aşmada bölge kadınının bir dernek çatısı altında örgütlenmesi öngörülmüştür. Bu yönde yapılan bireysel görüşmeler alan araştırması tamamlandıktan sonra görüşme yapılan kadınlarla yapılan toplu görüşmede bu öngörü paylaşılmış ve kadınlar tarafından büyük destek bulmuştur. Bu amaca yönelik bir yazı hazırlanmış ve derneğin kurulmasında aktif rol almaya gönüllü kadınlar aracılığıyla her köyden en az bir kişi olacak şekilde kurucu üye toplama çalışmaları başlamıştır.

4. Sonuç Yerine

2006 nüfus sayımı verilerinden yola çıkarak yapılan masa başı çalışma sonrasında, Karpaz bölgesi kadınının, Kuzey Kıbrıs genelinde olduğu gibi kadın istihdamının niteliği, eğitimdeki toplumsal cinsiyet eşitsizliği, ücretsiz işlerin yani yeniden üretim faaliyetlerinin adalatsız dağılımı nedeniyle ağırlığı, toplumsal cinsiyet temelli mesleki ve sektörel ayrışma gibi faktörlerin etkisiyle büyük oranda işgücünün dışında bırakıldığı sonucuna ulaşılmıştı. Ancak Kuzey Kıbrıs genelinden farklı olarak Karpaz bölgesi kadını, kadının işgücüne katılımını

olumsuz etkileyen faktörlerin ağırlığını daha fazla hissetmektedir. Yapılan yüzyüze görüşmeler, nüfus sayımı verileri kullanılarak yapılan analizi derinleştirilmesine olanak sağlamıştır. Kadınların işgücüne katılımlarının düşüklüğünü, dolayısıyla özel ve kamusal alandaki sorunlu konumunun nedenlerini üç grup altında incelemek mümkündür.

4.1. Karpaz Bölgesi Kadınının İşgücüne Düşük Katılımının nedenleri

4.1.1. Bölgenin özelliklerinden kaynaklanan nedenler

Masa başı çalışma ve alan araştırması sonuçları göstermiştir ki bölgenin özellikleri, Karpaz bölgesindeki kadının özel ve kamusal alandaki sorunlu konumunu Kıbrıs genelinden farklılaştıran nedenlerden biridir. Karpaz'ın şehir merkezlerine uzaklığı ulaşımı, dolayısıyla da Kuzey Kıbrıs'ta yaygın olduğu şekliyle köyde yaşayıp kentte çalışma ve eğitim imkanından yararlanmayı etkilemektedir. Uzak Karpaz'da sadece Yenierenköy'de ilköğretim okulu bulunmakta ve çevre köylerden çocuklar servislerle toplanarak bu okula taşınmaktadırlar. Okul zamanı dışında çocuklar ve gençler için yapılacak "hiçbir şey" in olmaması görüşmecilerimizin dile getirdiği köy hayatına dair sıkıntılarının biri olarak öne çıkmaktadır. Coğrafi uzaklığa ek olarak daha sonra değineceğimiz yatırımların yetersizliği de bölgedeki yoksunluğun kendini yeniden üretmesine neden olmaktadır.

Karpaz'ın bir başka niteliği daha vardır: Karpaz, 1974 yılından sonra gelen Türkiyeli göçmen ailelerin yoğunluklu olarak yaşadığı bir bölgedir. Dünyanın birçok yerinde olduğu gibi göçmenlik kültürü onları kısa yoldan hayata atılmaya, esnek ve düşük ücretli işlerde çalışmaya ve kırılğan bir işgücü olmaya zorlamaktadır. Şu anda anne baba olmuş olan kuşak içinde büyük çoğunluğun eşlerinin Türkiye'den ve memleketlerinden (eski köylerinden, kasabalarından, şehirlerinden) gelmiş olması bir başka göçmenlik dayanışma ve tutunma stratejisi olarak görülebilir.

Karpaz bölgesinde işsizlik hem kadınlar hem de erkekler için Kuzey Kıbrıs geneline göre oldukça yüksektir. Ancak Karpaz'daki işsizlik sorunu katılımcılarımız tarafından daha çok erkeklerin işsizliği olarak tanımlanmıştır. Nitekim bölgede iş olanaklarının kısıtlılığı, yatırımların azlığı, var olanların sona ermesi işsizliği ve bölge halkının karar vericilere olan kırgınlığını artırmaktadır. Hükümetin ve yerel yönetimlerin kendilerine yardım etmediğini söyleyen katılımcıların, yardımı, yatırım ve iş olanaklarından çok, karşılıksız katkı ve yardım olarak gördüklerini söylemek doğru olacaktır. Bölgede bu beklentinin yoksulluk ve yoksunluk söylemiyle elele gittiği düşünülebilir.

İşsizliğin bir başka ayağı hiç şüphesiz kadınların işgücüne katılımının düşük oluşudur. Kadınların ücretli bir işte çalışmasının önünde geleneksel engeller olsa da çocuklar belli bir yaşa geldikten sonra katılımcıların gelir getirici bir faaliyete hazır oldukları görülmüştür. Evlilik yaşı erken olduğu için de çocuklar belli bir yaşa geldiğinde anneler hala verimli çağlarındadır. Bölgede, çevre, tarım ve hayvancılık dışında kadınların çalışabileceği oteller bulunmaktadır. Fakat bazı görüşmelerden anlaşıldığı kadarıyla burada da çok ciddi bir emek sömürüsü yaşanmakta ve yasal süre olan 8 saatten çok uzun saatler çalışmalarına karşılık kadınların asgari ücretin bile altında ücret alabildikleri gözlenmiştir.

4.1.2. Geleneksel Kadın-Erkek algısı ve Rollerinden Kaynaklanan Nedenler

İkinci gruptaki nedenler, kadın nüfusun kişisel özelliklerinden kaynaklanan nedenler ve kadın istihdamının niteliğinden kaynaklanan nedenler olarak iki alt başlık altında toplanabilir.

➤ ***Kadın nüfusun kişisel özelliklerinden kaynaklanan nedenler***

Kadınlar geleneksel nedenlerle yani kız çocuklarına eğitimin yararsız bir yatırım olacağı ya da eğitim için kız çocuklarının evden uzaklaşmaması gerektiği inancıyla okula devam edememekte veya okuldan erken ayrılmaktadırlar. Hiç kuşkusuz Karpaz'ın eğitim olanaklarına uzaklığı da bunda etkilidir. Erken yaşta evlilik genç kızların eğitimlerine ara vermelerine ve ağır ev içi sorumluluklar altına girmelerine neden olmaktadır. Erken yaşta evlilik erken anneliği de beraberinde getirmekte ve eğitim yaşı sayılabilecek yaşlarda genç kadınlar eğitimin, dolayısıyla istihdamın ve üretimin dışında kalmakta ve anne olduktan sonra, iyi koşullarda geri dönme şanslarını da kaybetmektedirler. Yüksek doğurganlık oranı ve çocuk sayısının fazlalığı da bu nedenlerle beraber, kadınların üretimin dışında kalmalarını ve kendilerinin kabul ve takdir etmedikleri görünmez işlerle meşgul olmalarını kalıcılaştırmaktadır.

Kadının ücretli ve gelir getirici bir işte çalışması birçok ataerkil kültürde olduğu gibi Karpaz bölgesinde de ikincildir. Çünkü kadınların biyolojik ve toplumsal yeniden üretim faaliyetlerindeki yoğunluğu ve bu konuda erkeklerden paylaşmanın ötesinde herhangi bir destek dahi alınmaması kadınların çalışmasını hem kadınlar hem erkekler için tercih edilmez hale getirmektedir. Ataerkil kültürün etkisini yoğun olarak taşıyan erkek çoğunluk için kadının evin dışında ücretli bir işte çalışması veya bazı durumlarda da ev içinde gelir getirici faaliyetler yapması tercih edilmez olabilmektedir. Çünkü toplumsal cinsiyete dayalı sosyalleşmelerinin bir sonucu olarak ekmek kazanan ve ailenin geçimini sağlayan kişiler yine bu kültürün bir devamı olarak erkekler olmak durumundadır. Bu tablo içinde, kadınların özel alana, yani ev içine ilişkin rollerini aksatması ve veya geciktirmesi kabul edilmezdir. Baba, koca, ya da ağabey gibi rollerin taşıyıcısı erkekler aile içindeki karar alıcı konumlarını ve iktidarlarını zaten bu ayırmadan ve ayırımın sürmesinden almaktadırlar. Başka bir deyişle kadının para kazanması aile içindeki toplumsal cinsiyete bağlı işbölümünü sorgulanabilir ve müzakere edilebilir hale getirmektedir. Oysa kadınlar her zaman çalışmaktadırlar ancak bu çaba "iş" olarak sayılmadığından kadın ve erkek tarafından değersizleştirilmektedir.

➤ ***Kadın istihdamının niteliğinden kaynaklanan nedenler***

İşgücüne katılmaya hazır olan kadınlar, kadın istihdamının niteliğinden kaynaklanan bir dizi engelle karşılaşmaktadır. Bölgedeki sınırlı sayıdaki iş olanağının kadın ve erkek işleri olarak ayrılmış olması ve kadın istihdamının niteliği nedeniyle kadın emeğinin karşılığının düşük olması başlıca engelleri oluşturmaktadır. Mesleki ayrışma nedeniyle belli işler ve pozisyonlar kadınlara yakıştırılmamakta, kadınlara yakıştırılan işler ve pozisyonlar nedeniyle kadın istihdamı düşük verimlilikteki düşük ücretli işlerde yoğunlaşmaktadır. Bu da kadın ve erkek istihdamının niteliğini kadınlar aleyhine farklılaştırmaktadır. Kadın istihdamının düşük niteliği kadın emeğinin getirisini azaltmakta, kadınların işgücüne katılım konusundaki istekliliğini ve motivasyonunu olumsuz yönde etkilemektedir. Her ne kadar bu Kuzey Kıbrıs genelinde de geçerli bir tespit olsa da, Karpaz bölgesindeki kadının işgücüne katılımının Kuzey Kıbrıs genelinden daha düşük kalmasına neden olmaktadır.

4.2. Kadın Emeğinin Değersizleştirilmesinden/Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Algısından Kaynaklanan Nedenler

Üçüncü grup nedenlerin temelinde kadın emeğinin değeri/(değersizliği) algısı yatmaktadır. Kadınların pazara yönelik olmayan üretim ya da yeniden üretim faaliyetleri iş olarak algılanmamaktadır. Kadınlar sürekli üretim uğraşı içinde oldukları halde yaptıkları üretim iş olarak tanımlanmamakta, kendileri dahi ekonomik katkılarının ayırına varamamaktadırlar. Burada kadınların toplumsal cinsiyete bağlı sosyalleşmesi kadar karar vericilerin ve baskın eril söylemin bu katkıyı görmezden gelmesi de büyük rol oynamaktadır. Kadınların üretiminin ya da yeniden üretiminin ekonomik kalkınmaya katkısının yanı sıra dünyanın birçok yerinde görüldüğü ve kadın çalışmalarında tespit edildiği gibi küçük de olsa kadınların eline geçen bir gelir ev halkının yaşam kalitesini artırmak için kullanılmakta, doğrudan beşeri kalkınmayı yükseltmektedir.. Oysa ki ailesi olan birçok erkek için gelir kişisel olarak düşünülebilmektedir; ülkenin kalkınmasına daha sınırlı bir katkı yapmaktadır.

Kadın ve erkek arasındaki işbölümünün adil olup olmadığına ilişkin sorumuz iki türden yanıtla karşılanmıştır. Birinci türden yanıt kadının emeğinin gücünü ve katkısını değersizleştirilmesine bağlı olarak “çalışmadığı” için ev işlerini kendisinin yapması gerektiği yönündedir. Diğer yanıt ise bu iş bölümünün adil olmadığı ancak “böyle gelip böyle gittiği” için değiştirilemeyeceğine olan inancı yansıtmıştır. Ancak kendilerine bu sorumlulukların aile bireyleri arasında adil bir biçimde nasıl dağılabileceği sorulduğunda inanmasalar da bütün özel alan sorumluluklarının paylaşılmasını önermektedirler.

Katılımcılarımız zaten geçim kaynağı olarak değerlendirdikleri doğayı tanımakta ve sevmektedirler. Ancak çevre onlar için daha yabancı ve yabancılaştırıcıdır. Çevreyi korumak ağırlıkla etrafın temiz tutulması olarak görülse de eko turizm ve organik tarım gibi uygulamalardan haberdar olan katılımcılar vardır. Bu algı, büyük bir olasılıkla küresel ısınma ile birlikte meydana gelen çevre felaketlerinin etkileri konusunda bilgi sahibi olmamak, doğayı verili homojen ve her durumda kullanılabilir bir kaynak olarak görmekten geçmektedir.

Bölgeye yapılan üç ziyarette (Büyükkonuk ve Çayırova) yapılan görüşmeler sonucunda yukarıda belirtilen ürünlerin hali hazırda bölgede üretildiği ve sınırlı da olsa satışının yapıldığı tespit edilmiştir. Kadınların bireysel çabalarıyla ev ve diğer tarım faaliyetlerinden kalan sürede uyku ve dinlenme zamanlarından fedakarlık ederek ürettikleri bu malların üretimlerinin süreklilik arz etmediği ve standartlaşmadığı gözlemlenmiştir. Üretilenlerin pazarlanmasında kadınların pazara doğrudan ulaşmalarının olmaması, pazara ancak eşleri ya da çocukları aracılığıyla ulaşabiliyor olmaları, üretimlerini geliştirmek, marka oluşturmak ve süreklilik sağlamak yönündeki istekliliklerini/motivasyonlarını engellemektedir. Büyükkonuk'ta yapılan eko turizm festivalleri bu amaca hizmet etmektedir. Yakın çevredeki bakkal ve petrol istasyonlarında nadir de olsa satış yapılabildiği gözlenmiştir. Çayırova'da ise festivalin yanı sıra 1 yıl önce faaliyete geçen özel bir işletme olan Köy Kadın Kursları El İşleri Satış Merkezi bulunmaktadır. Bu köyde yaşayan iki kadınla yaptığımız görüşmeyle, böyle bir satış merkezinin varlığının köy kadın kurslarına katılımı teşvik ettiği yönünde bir sonuca ulaşılmıştır.

5. Projenin ikinci ve Üçüncü Aşamaları için Öngörüler

Yukarıda yapılan saptamalar doğrultusunda kadınların aslında pazara ve gelir getirici faaliyetlere ne kadar yatkın olduğunu göstermek için özellikle kadın emeğini ve çevreyi değerlendirmeyi hedefleyen bir kooperatifin kurulmasıyla kadınların kendi emekleri ile ilgili **değersizlik algılarının** değişeceğine ve kooperatifin onları güçlendireceğine inanılmaktadır. Görüşülen kadınların elde ettikleri gelir konusundaki heyecanları, işlerini geliştirmek yönündeki isteklilikleri projenin nihai hedeflerinden biri olan kadın kooperatifi kurma amacının yerindeliğinin sınanması açısından ümit verici olmuştur.

Proje kapsamında, bölge kadınları arasındaki bağın oluşturulmasında/güçlendirilmesinde bir ilk adım olması öngörülen bir toplu toplantı gerçekleştirilmiştir. Toplantı geniş katılımlı bir focus grup toplantısı olarak kurgulanmıştı. Toplantının birinci amacı görüşme yapılan kadınlarla ulaşılan sonuçların paylaşılması ve geri bildirim alınmasıydı. İkinci amacı ise teke tek yüzyüze görüşmelerde yakalanan istekliliğin toplu bir harekete dönüşme potansiyelinin tespiti idi. Toplantı 16 Haziran 2010'da Mehmetcik köyünde projeye katılan kadınlardan birinin sahibi olduğu Rozagi Guest House'da gerçekleştirildi. Toplantıya Dipkarpaz, Sazlıköy, Kumyalı, Mekmetcik köylerinden 33 katılım oldu. Her ne kadar katılım beklenen düzeyde olmamışsa da toplantıda projenin ikinci ve üçüncü aşamaları için önemli ipuçları elde edilmiştir.

Toplantıda katılımcılarla ulaşılan sonuçlar ve projenin nihai amacı paylaşılmış, bu amaca ulaşmak için proje ekibinin yapılan analizlerden yola çıkarak kurguladığı yol haritası aktarılmıştır. Özellikle kooperatif kurma amacı büyük bir heyecanla karşılanmıştır. Daha sonra katılımcılardan kendilerini diğer katılımcılara tanıtmaları istenmiştir. Görüşme yapılırken kendi emeğini doğrudan parasal bir karşılığı olmadığı için değersiz gören kadınlar bu toplantıda, diğer katılımcılara kendilerini tanıtırken, çamaşır, bulaşık yıkamak gibi "kadın işleri" olarak tanımladıkları işleri de dahil ederek ne kadar üretken ve emeklerinin ne kadar değerli olduğunu anlatma yoluna gitmişlerdir. Görüşmeler sırasında kadınların üretkenliklerinin kadın-erkek işi, pazarlanabilir yada pazarlanamayan ürünler ayırımı yapılmadan takdir edilmesinin böyle bir değişimi sağladığı değerlendirilmesini yapmak her ne kadar aceleci bir değerlendirme olsa da projenin ikinci aşamasında öngörülen kadın-erkek eşitliği farkındalık eğitiminin gerekliliği ve faydasına vurgu yapması bakımından kayda değer bulunmuştur.

Bu gözlemin yanı sıra toplantıya katılan kadınların tespit edilen pazarlanabilir ürünler listesini genişletme çabaları, bu ürünlerin satışı ile ilgili deneyimlerini paylaşma isteklilikleri, kooperatif kurulması halinde nasıl katkıda bulunacakları konusunda kendi aralarında tartışmaları kooperatif oluşumu için potansiyel kitlenin var olduğunu göstermiştir.

Toplantının bir diğer sonucu ise, özellikle projenin eğitimleri içeren ikinci aşamasında, özel alanda kadınlardan beklentilerin sorun yaratacağı öngörüsünün teyit edilmesi olmuştur. Bu öngörü kadınlarla paylaşılmış ve çözüm olarak kadınların ev sorumluluklarını paylaşan bir kadın örgütlenmesi önerilmiştir. Bu örgütlenme aracılığıyla kadınların eğitimde geçirecekleri süreçte çocuk bakımı, yemek gibi sorumlulukların karşılanması önerilmiştir. Öneri büyük bir heyecanla karşılanmış ve kendilerinin yanı sıra üye olacak isimler önerilmiştir. Kooperatif öncesi böylesi bir kadın örgütlenmesi projenin amacına ulaşması bakımından ihtiyaç duyulan değişik köy ve kesimden kadına birlikte vakit geçirme olanağı sağlayarak kadınlar arası ağın oluşmasına ve kadınların güçlenmesine katkı koyacaktır. Küçük grup örgütlenmelerini nüvesinin hali hazırda kahve toplantılarında bulduğuna inanılmaktadır.

Projenin öngördüğü bir başka toplantı ise proje sonuçlarının sivil toplum örgütleriyle paylaşılacağı Proje Sonuç Konferansıydı. Konferans 6 Temmuz 2010'da İşkadınları Derneği Lokalinde gerçekleştirilmiştir. Konferansın amacı projeden elde edilen bilgi ve deneyimleri paylaşmanın yanı sıra projenin sonraki aşamalarında konferansa katılan kişi ve kuruluşlarla işbirliği zemini oluşturmaktır. Konferansa değişik alanlarda uzmanlaşmış kadın örgütleri, politik partilerin kadın örgütleri, kadın çalışmaları yapan akademisyenler, UNDP, AB projelerinde görev yapan ve yapmış kişiler davet edilmişti. Projenin ikinci aşamasında öngörülen eğitimlerin bu konuda deneyim kazanmış olan kadın örgütleri tarafından sağlanıp sağlanamayacağı sorgulanmış ve olumlu cevap alınmıştır.

Projenin bu aşamasında ulaşılmaması hedeflenen amaçlardan biri de bölgede ve ada çapında kadın dayanışmasının artırılması ve kadınlar arası ağın geliştirilmesidir. Projenin hayata geçmesi ve sürdürülebilir olması bu dayanışmanın ve işbirliği ağının oluşması ve güçlenmesine bağlıdır. Gerek kadın örgütlenmesi gerekse kooperatif kurulmadan önce ve sonrasında ihtiyaç duyulacak olan eğitimlerin Kuzey Kıbrıs'ta faaliyet gösteren kadın örgütleri tarafından sunulması bu ağın ve dayanışmanın oluşması ve güçlenmesine katkıda bulunacaktır. Toplantı sonrası sonuç raporu katılımcılara gönderilerek geri bildirimleri istenmiştir. Projenin ikinci aşaması projelendirilirken bu örgüt ve kişilerden yardım alınması, işbirlikleri geliştirilmesi, ortaklıklar oluşturulması hedeflenmektedir.

Kaynakça

- Abay, T. E. & Ayman, Z. (2007). *Sivil toplumdaki proje öyküleri*. Ankara: Odak Yayınları.
- Allen, S. & Truman, C. (1993). *Women in business: Perspectives on women entrepreneurs*. London: Routledge.
- Anderson, T.L. & Leal, D.R. (1997). *Enviro-capitalists: Doing good while doing well*. Lanham, Md.: Rowman & Littlefield Publishers.
- Aziz, A. (1997) Kırsal Kesim Kadının İstihdama Katılımı. Ankara: KSSGM- KİG Yayını
- Baker, S. (1997). *The politics of sustainable development: Theory, policy and practice within European Union*. London; New York: Routledge.
- Barbier, E. (1998). *The economics of environment and development*. Cheltenham, UK; Northampton, MA, US: Edward Elgar.
- Braidotti, R., Charkiewicz, E., Hausler, S., & Wieringa, S. (1994). *Women, the environment and sustainable development: Towards a theoretical synthesis*. London: Zed Books.
- Briassoulis, H. & van der Straaten, J. (2000). *Tourism and the environment: regional, economic, cultural, and policy issues*. Dordrecht: Kluwer.
- Burns, P. & Dewhurst, J. (1996). (Eds.) *Small business and entrepreneurship*. London: MacMillan Press.

- Clifton, J. & Benson, A. (2006). Planning for sustainable ecotourism: The case for research ecotourism in developing country destinations. *Journal of Sustainable Tourism*, 14(3): 238-254.
- Erdogan, A., Dasedemir, I., Wietze, L. & Yildiran, O. (2007). Factors affecting Women's Participation in Forestry in Turkey, *Ecological Economics*, 60(4), 787-796.
- Ertürk, Y. (1994) Sosyolojik Bakış Açısıyla GAP. Humana. Ankara: Kültür Bakanlığı. (255-268)
- Fielden, S.L., & Dawe, A. (2004). Entrepreneurship and social inclusion, *Women in Management Review*, 19 (3), 139-42.
- Gidakou, I. (1999). Young women's attitudes towards agriculture and women's new roles in the Greek countryside: a first approach, *Journal of Rural Studies*, 15(2), 147-58.
- Hiroshi, K. (1994). *Sustainable development of small island economies*. Boulder: Westview Press.
- Hirsch, R. D. & Peters, M .P. (1998). *Entrepreneurship*. Boston, Mass.: Irwin/McGraw-Hill.
- Howitt, R. (2001). *Rethinking resource management: Justice, sustainability and indigenous peoples*. London; New York: Routledge.
- Iakovidou, O. (2002). Women's agrotourist cooperatives in Greece: key elements for their successful operation, *Journal of Rural Cooperation*, 30(1),13-24.
- Kandiyoti, D. (1985) Women in Rural Production Systems: Problems and Policies. Paris: UNESCO
- Kandiyoti, D. (1996) Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar. İstanbul: Metis Yay.
- Kantar, M. & Budak, D.B. (2001). Kırsal Kalkınmada 20.yüzyılın son stratejisi sürdürülebilir kalkınmanın kırsal kadınlar açısından değerlendirilmesi. *Ç.Ü.Z.F. Dergisi*, 16(3): 105-110.
- Koutsou, S., Iakovidou, O., Gotsinas, N. (2003). Women's co-operatives in Greece: an ongoing story of battles, successes and problems, *Journal of Rural Cooperation*, 31(1), 47-57.
- Littig, B. (2002), The case for gender-sensitive socio-ecological research, *Emerald Management Reviews*, 16(1), 111-133.
- Master, C. (1996). *Resolving environmental conflict:Towards sustainable community development*. Delray Beach, FL: St. Lucie Pres.
- Mayoux, L. (1995). Alternative vision or utopian fantasy?: Cooperation, empowerment and women cooperative development in India, *Journal of International Development*, 7(2), 211-228.

- Momsen, J. H. (2004). *Gender and Development*. London; New York: Routledge.
- Örnek, A. (2007). *Kırsal Kalkınma El Kitabı*. İstanbul: Heinrich Böll Stiftung Derneği.
- Page, S. J. & Getz, D. (1997). (Eds.) *The business of rural tourism: International perspectives*. London; New York: International Thomas Business Pres.
- Rocheleau, D., Thomas-Slayter, B. & Wangari, E. (Eds.). (1996). *Feminist Political Ecology: Global issues and local experiences*. London and New York: Routledge.
- Roy, K. C. (1998). Issues in resource conservation and sustainable development: Indian situation, *International Journal of Social Economics*, 25(1), 16-24.
- Sachs, C. E. (1997). *Women working in the environment*. London and Washington, DC: Routledge.
- Sharpley, R. & Pearce, T. (2007). Tourism, marketing and sustainable development in the English national parks. *Journal of Sustainable Tourism*, 15(5): 557-573.
- Shiva, V. (1989). *Staying alive: Women, ecology and development*. London:Zed Books.
- Siropolis, N.C. (1990). *Small business management: a guide to entrepreneurship*. Boston, Mass.: Houghton Mifflin Co.
- Sirman; N. (1991) Kırsal Kesimde Kadının Statüsü: Sorunlar ve Çözüm Önerileri, (Bildiri) Ankara: TKV-ILO Ortak Danışma Toplantısı.
- Sirman, N. (1993) "Köy Kadınının Aile ve Evlilikte Güçlenme Mücadelesi" 1980'ler Türkiye'sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar. Şirin Tekeli (ed) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Smith, I.W., & Jackson, C. (2004). Women creating wealth through rural enterprise, *International Journal of Entrepreneurial Behaviour & Research*, 10(6), 369-83.
- Spenceley, A. (2005). Nature-based tourism and environmental sustainability in South Africa. *Journal of Sustainable Tourism*, 13(2): 136-170.
- Van Den Bergh, J.C.J.M.(1996). *Ecological economics and sustainable development: Theory, methods and applications*. Cheltenham, UK; Brookfield, US: Edward Elgar.
- Warburton, D. (ed.) (1998). *Community and sustainable development: Participation in the future*. London: Earthscan Publications.
- Yapıcı, M. (n.d). Sürdürülebilir Kalkınma ve Eğitim. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 223-229.
- Yıldız, E. (2007). *Türkiye'de kadın girişimciliğe eleştirel bir yaklaşım*. Ankara: Uluslararası Çalışma Örgütü.

Yücel, F. (2003). Sürdürülebilir Kalkınmanın Sağlanması ve Çevre Korumanın ve Ekonomik Kalkınmanın Karşılıklı ve Birlikteliği. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(11):100-120.

Zimmerer, T. W. & Scarborough, N. M. (2005). *Essentials of entrepreneurship and small business management*. Upper Saddle River, NJ: Pearson/Prentice Hall.

Kıbrıs ve Karpaz ile İlgili Kaynakça:

Altan, Z. (2006). Karaburun Kadınları Agro Turizm Kooperatifi İnceleme-Araştırma Gezisi Raporu. (yayınlanmamış).

Altan, Z. (2006). *Gizemli Kıbrıs*. Lefkoşa: Ateş Matbaacılık.

Altınay, M. & Hussain, K. (2005). Sustainable tourism development: a case study of North Cyprus. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 17(3):272-280.

Dönmezer, A. (Ağustos 2007). Topluma dayalı turizm, sürdürülebilir turizm. Retrieved March 4, 2009, from www.karpasia.net

Eminer, F. (2006, Yaz-Güz). Karpaz'ı anlamak. *Kıbrıs Yazıları*, 3:87-92.

Güven Lisaniler, F. (2004). *Assessing the status of women: Steps towards equality*. Nicosia: Turkish Cypriot Association of University Women.

Güven Lisaniler, F. & Bhatti, F. (2005). Determinant of Labor Force Participation: A Case of Cyprus. *Review of Social, Economic and Business Studies*, 5/6 : 209-226

İncirli, S. (2009, March 20). Adım adım köylerimiz: "Büyükönük". *Kıbrıs*, s. 30-31.

İncirli, S. (2009, March 24). Adım adım köylerimiz: "Yeşilköy". *Kıbrıs*, s. 31-32.

İncirli, S. (2009, March 25). Adım adım köylerimiz: "Avtepe". *Kıbrıs*, s. 30-31.

İncirli, S. (2009, March 26). Adım adım köylerimiz: "Kuruova". *Kıbrıs*, s. 30-31.

İncirli, S. (2009, March 27). Adım adım köylerimiz: "Kaleburnu". *Kıbrıs*, s. 32-33.

Kıbrıs. (2009, January 15). *Karpaz Köy Kadın Kursları Satış Merkezi Açıldı*, s.23.

Kıbrıs. (2009, February 13). *Karpaz için koruma çalışmaları*, s.26.

KTMMOB (1994). *KKTC'de çevre sorunları sempozyumu*. Lefkoşa: KTMMOB.

Öztek, E. (Mart 2005). Karpaz Milli Parkı: durum, değerlendirme ve öneriler. Retrieved January 21, 2009 from www.karpasia.net

Uğural, S. and Güven-Lisaniler, F. (2009). Gender Wage Gap in Public and Private Sector: Case of North Cyprus. In Kara, N. (Ed.), Gender at the Crossroads: Multi-Disciplinary Perspectives. Conference Proceedings. Famagusta: Eastern Mediterranean University Publication: 419-425

UNDP/UNOPS. (2005). *Kıbrıs Çevre Rehberi*. Retrieved February 18, 2009 from http://mirror.undp.org/cyprus/endir/EnvDir_Tr_2005.pdf

Yüksel, D. (2003). Kuzey Kıbrısta Çevre Yönetimi A.Ü., Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Bilimler Çevre Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi.

Yüksel, D. (Ağustos 2007). Çevre yönetimi, çevre hukuku ve yargı. Retrieved from www.karpasia.net

Yüksel, D. (Ağustos 2007). Çevre, etik sorumluluk bilinci ve Karpaz. Retrieved from www.karpasia.net

Yüksel, D. (Şubat 2007). Community based eco-tourism potentials at the Dipkarpaz National Park area: Opportunities and threats. Retrieved from www.karpasia.net

Kıbrıs ve Karpaz ile İlgili İnrernet-Siteleri:

Büyükonuk Belediyesi: www.buyukuzey.kibrisonukbelediye.com

Büyükonuk Eco-Turism Association: www.ecotourismcyprus.com

Devlet Planlama Teşkilatı: www.devplan.org

Karpasia: www.karpasia.net

Karpaz Dostları Derneği: www.karpazdostlari.org

K.T. Biyologlar Doğayı Araştırma ve Koruma Derneği: www.biyologlardernegi.org

KEMA (Kıbrıs Erezyonla Mücadele, Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı): www.kibriskema.org

EKLER:

EK 1:

KADIN VE ÇEVRE:
KUZEY KIBRISTA SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMAYA
DOGRU ANKET FORMU

No:.....
Tarih:.....
Yer:.....
Anketör:.....

BÖLÜM I: SOSYAL EKONOMİK VE KÜLTÜREL PROFİL

a. Katılımcıyı tanımak

1. Yaşınız: () 18-24 () 25-29 () 30-34 () 35-39 () 40-44 () 45ve üzeri
2. Cinsiyetiniz: () Kadın () Erkek
3. Doğum yeriniz:
() Kuzey Kıbrıs () Türkiye () Güney Kıbrıs () Diğer:
4. Bu köye nereden ve ne zaman geldiniz?
5. Köye geliş sebebiniz:
() Evlilik () Sağlık () Kocamın/babamın işi () Göç () Tayin () Diğer:.....
6. Medeni durumunuz:
() Evli () Bekar () Dul () Boşanmış () Diğer:.....
7. (Evlilere yöneltilecek) Eşinizle nasıl tanıştınız?
() Kendimiz tanıştık () Akraba evliliği
() Görücü usulü () Diğer:
8. (Evlilere yöneltilecek) Kaçınıcı evliliğiniz? () 1. () 2. () 3. () 4.
9. (Boşanmışlara yöneltilecek) Boşanma sebebiniz:
() Geçimsizlik () Alkol vs. sorunları
() Şiddet () Aldatma
() Maddi sorunlar () Diğer
11. Çocuğunuz var mı? () Var () Yok
12. Çocuğunuz var ise, kaç tane?
- 13.

Çocuğunuzun / Çocuklarınızın	YAŞI	CİNSİYETİ	EĞİTİMİ

14. Okuma yazmanız var mı? () Var () Yok

15. Okur-yazar iseniz, eğitim durumunuz:

- () İlkokul mezunu () Ortaokul mezunu () Lise mezunu
() Üniversite mezunu () Diğer

16. Okul dışında herhangi bir eğitim programı veya kursa katıldınız mı?

- () Evet () Hayır

17. (Cevap evet ise) Bu eğitim programı veya kurslar nelerdir, belirtiniz:

.....
.....
.....

18. Ücretli bir işte çalışıyor musunuz? () Evet () Hayır

19. (Cevap evet ise) İşiniz:.....

20. (18. Sorunun cevabı hayır ise) Daha önce başka bir işte

çalıştınız mı?

Evet

Hayır

21. (Daha önceleri çalışmış ise) En son çalıştığınız iş:.....

22. (18. sorunun cevabı hayır ise) İş arıyor musunuz ve nasıl arıyorsunuz?

Evet Hayır

23. (Hiç çalışmamışsa) nedeni nedir?

Sağlık sorunları

Ekonomik olarak gerekmemesi

Eşinin izin vermemesi

İş olmaması

Çocukların ihtiyaçları

Diğer:.....

b. Aile ve Sosyal Yaşam ile ilgili Sorular

25. Ailenin düzenli bir geliri var mı -kim getiriyor? Var Yok (Kim:.....)

26. Ailenin düzenli bir geliri var ise, ailenin geçimini sağladığı esas alan:

Tanım/Çiftçilik Hizmet

Hayvancılık

Diğer.....

Mevsimlik işçi

27. Ev/tarla/bahçe işlerinden arta kalan zamanda ne gibi uğraşlarla ilgilenirsiniz?

El işi yapmak (oya, dantel, yemeni vb.)

Oymacılık yapmak (ahşap oymacılık, sele, sepet vb.)

Çiçek, bitki yetiştirmek

Reçel, turşu yapmak

Komşularla görüşmek

Kursa gitmek

Diğer.....

28. Köyden hangi sıklıkta çıkarsınız?

Haftada en az bir

Ayda iki-üç kez

Ayda bir

Yılda bir kaç kez

29. Köyden çıkış sebebiniz:

Ziyaret

Eğitim

Alışveriş

Sağlık

İş

Diğer

30. Komşularınızla ne kadar sıklıkla görüşürsünüz?

31. Komşularla birlikte neler yaparsınız?

32. Günlük rutininiz içerisinde yaptığınız işler nelerdir?

33. Ev işleri günde kaç saatinizi alıyor?

2saat 3saat 4 saat 5 saat 6 saat

6 saatten fazla

Diğer.....

34. Bu rutin mevsime ya da okulların açık ya da kapalı olmasına göre değişir mi?

Evet Hayır

35. Nasıl değişir?

.....
.....
.....
.....

BOLUM II: KADIN-ERKEK EŞİTLİĞİ ALGISI

36. Aşğıdaki işlerden hangisi/hangileri sizin, eşinizin ve çocukların sorumluluğundadır?

	Benim Sorumluluğumda	Kocamın Sorumluluğunda	İkimizin Sorumluluğunda	Çocukların Sorumluluğunda
Yemek yapmak				
Evi temizlemek				
Bulaşık yıkamak				
Çamaşır yıkamak				
Ütü yapmak				
Alışveriş				
Tamirat				
Hayvanların bakımı				
Bahçe ile uğraşmak				
Çocuklarla ilgilenmek				
Mali Konular				

37. Sizce bu dağılım adil mi? () Evet () Hayır

38. Neden?

.....
.....
.....

39. Kadın ve erkek eşittir denir. Siz bu konuda ne düşünüyorsunuz?

.....
.....
.....

BOLÜM III: ÇEVRE BİLİNCİ VE ALGISI

40. Sizce çevreyi korumak ne demek? Karpaz'da korunması gereken neler var?

.....
.....
.....

41. Sizce adada doğaya ve çevreye en çok zarar veren nedir?

- () Yabani hayvanlar (Eşekler mesela).....
() Susuzluk.....
() Oteller/Turizm sektörü
() İnşaat sektörü
() Plansızlık
() Eğitimsizlik
() Diğer:.....

44. Toprak sizin için ne ifade eder? Bir cümleyle özetleyebilir misiniz?

.....
.....
.....
45. Organik tarımı hiç duydunuz mu? () Evet () Hayır

46. (Cevap evet ise) Organik tarım hakkında ne düşünüyorsunuz?
.....
.....

47. Eko-turizmi duydunuz mu? () Evet () Hayır

48. (Cevap evet ise) Eko-turizm hakkında ne düşünüyorsunuz?
.....

49. Köyünüzde/civarda yetişen yabancı bitkiler nelerdir?
.....
.....

50. Bu bitkilerden nasıl faydalanıyorsunuz?
.....
.....
.....
.....

.....
BÖLÜM IV: GELİR YARATMA POTANSİYELLERİ

51. Ek gelir getiren bir uğraşınız var mı? () Evet () Hayır

52. Bu uğraşınız nedir?

() El işi () Yiyecek

() Çocuk bakmak () Diğer:.....

53. (Üretime dayalı bir uğraş ise) Ürettiklerinizi kim satıyor?
.....

54. Kazandığınız parayı ne için kullanıyorsunuz?
.....

55.(Üretime dayalı bir uğraş, değil ise) Birşeyler üreterek para kazanmak ister misiniz?

() Evet () Hayır

GENEL

Köyünüzün/Karpaz'ın gelişmesinin önündeki en önemli 3 sorun nedir? Lütfen önem sırasına göre 1, 2. ve 3. olarak belirtiniz.

() Kadının işgücüne katılımının az olması

() İstihdam/ işsizlik sorunu

() Genç nüfusun azlığı

() Merkeze olan uzaklık

() Kuraklık

() Mali yardım olmayışı

EK 2:

Tablo 20: Kuzey Kıbrıs Geneli'nde cinsiyet ve yaş gruplarına göre eğitim düzeyi

Yaş ve yaş grubu	En Son Bitirilen Eğitim Düzeyi						
	İlkokul	Ortaokul ve dengi	Genel Lise	Mesleki veya	2 veya 3 yıllık Meslek Yüksek	Üniversite	Master veya

			okul		Teknik Lise	Okulu		Doktora	
12-14	E	83,8	16,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	100
	K	81,2	18,8	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	100
15-19	E	14,0	39,1	42,5	4,2	0,1	0,0	0,0	100
	K	10,2	42,4	44,0	3,2	0,1	0,0	0,0	100
20-24	E	16,2	9,9	54,6	8,4	1,9	8,6	0,3	100
	K	13,4	8,0	54,0	7,1	1,9	14,5	1,1	100
25-29	E	26,5	12,6	26,6	10,0	3,2	18,6	2,5	100
	K	21,2	10,1	28,6	8,8	3,1	23,5	4,7	100
30-34	E	34,5	12,8	20,6	10,5	2,1	16,2	3,3	100
	K	27,8	10,0	29,3	9,6	2,6	16,7	4,0	100
	T	33,1	12,3	25,5	9,4	2,0	14,6	3,1	100
35-39	E	36,1	13,3	20,6	9,9	1,7	15,0	3,4	100
	K	29,5	11,1	31,7	8,7	2,3	14,0	2,7	100
40-44	E	39,0	13,6	21,1	9,6	1,6	12,4	2,7	100
	K	34,6	11,0	31,8	8,6	1,8	10,4	1,9	100
45-49	E	46,5	10,4	19,4	5,9	1,7	13,5	2,6	100
	K	46,0	9,8	27,9	4,5	1,2	9,1	1,5	100
50-54	E	47,8	14,6	14,5	5,7	1,4	13,6	2,3	100
	K	51,4	12,0	21,6	4,2	1,4	8,1	1,3	100
55-59	E	40,9	13,9	14,8	5,3	1,8	20,1	3,2	100
	K	50,3	13,3	16,8	5,6	2,0	11,1	0,9	100
60-64	E	40,7	11,2	17,9	4,6	2,5	19,4	3,6	100
	K	60,8	9,1	15,7	4,1	2,0	7,7	0,6	100
65 ve üzeri	E	59,2	9,7	14,2	2,4	2,5	10,5	1,5	100
	K	77,8	7,2	8,4	1,1	1,7	3,4	0,2	100

Tablo 21: 15 yaş ve üstü nüfusun medeni durumunun yaş gruplarına göre oranı

Yaş grubu	Medeni durum					
	Kuzey Kıbrıs Geneli			İskele İlçesi		
	Hiç evlenmedi	Evli, eşi öldü, boşandı	T	Hiç evlenmedi	Evli, eşi öldü, boşandı	T
Toplam	24,7	74,7	100	20,6	79	100

15 - 19	91,9	7,7	100	87,8	12	100
20 - 24	66,3	33	100	51,2	49	100
25 - 29	24,2	75,4	100	21,7	78	100
30 - 34	11,3	88,4	100	11,6	88	100
35 - 39	6,2	93,6	100	5,8	94	100
40 - 44	4,2	95,6	100	3,3	97	100
45 - 49	3,2	96,6	100	2,4	97	100
50 -54	3,2	96,6	100	2,8	97	100
55 - 59	3,1	96,5	100	2,5	97	100
60 -64	2,7	96,7	100	2,2	97	100
65 +	2,3	97,4	100	3,2	97	100